

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Birgit Kerb

HARIDUSPROGRAMMID
JUHAN LIIVI ELU JA LOOMINGU KÄSITLEMISEKS

Magistritöö

Juhendajad Tanar Kirs
Maigi Vija

TARTU 2017

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Juhan Liivi elulugu ja looming	5
1.1. Elulugu	5
1.2. Looming	8
2. Juhan Liivi käsitlemine	11
2.1. Üldised taustad kirjanduskaanonis	11
2.2. Juhan Liivi käsitlemine kooliõpikutes	14
2.2.1. Kirjastuse Koolibri õpikud	15
2.2.2. Kirjastuse Avita õpikud	18
2.3. Abiturientide teadmiste kaardistamine Juhan Liivi kohta	21
2.3.1. Meetod ja valim	21
2.3.2. Tulemused	23
3. Juhan Liivi tutvustamine muuseumi haridusprogrammide kaudu	25
3.1. Muuseumiõpe	25
3.2. Eesti muuseumide haridusprogrammid	26
3.3. Liivi muuseumi haridusprogrammid	27
4. Haridusprogrammid teemal „Juhan Liivi elu ja looming“	31
4.1. Põhikooli tunnikonspekt ja kommentaarid	31
4.2. Gümnaasiumi tunnikonspekt ja kommentaarid	39
Kokkuvõte	46
Kasutatud kirjandus	48
Summary	52
Lisa 1. Tööleht gümnaasiumile	54
Lisa 2. Liivist inspireeritud luuletusi	58
Lisa 3. Juhan Liivi kordamine	60

Sissejuhatas

„Juhan Liivist võib alati kõnelda. Isegi, kui temast midagi uut ütelda pole. Nagu ilmast.“
(Hando Runnel)

Juhan Liiv oli eesti luuletaja ja proosakirjanik, kelle elu ja loomingut on palju uuritud ja kommenteeritud. Teda saadab müüt, mis rõhutab kirjaniku traagilist elu vaesuses ja hullumeelsuses ning jätab tihti varju kõik muu. Liivist on kirjutanud monograafiad Friedebert Tuglas, Aarne Vinkel ja Jüri Talvet ning lisaks neile on tehtud palju väiksemaid uurimusi nii Liivi elu kui ka loomingu kohta. Informatsiooni Juhan Liivi kohta leidub rikkalikult ja seega on kõige olulisemate seikade väljavalimine raske. Tekib küsimus, millised teadmised Juhan Liivist väärivad kohta ka kooliõpikutes. Missugune pilt maalitakse õpilastele koolis meie kirjandusloo ühest suurimast luuletajast?

Mitmel tuntud kirjanikul on Eestis temale pühendatud muuseum, nii ka Liivil. Seda muuseumi Alatskivil külastab aasta jooksul vähemalt kolm tuhat inimest, kellest üle tuhande on kooliõpilased, kes saavad osa muuseumi haridusprogrammidest. Selline õpilaste hulk on suur ja seetõttu on mõistlik koostada muuseumi pakutavad programmid nii, et arvesse on võetud riiklikke õppekavasid ja kirjandusõpikutes juba esitatud infot. Nii oleks õpilastel haridusprogrammis osalemisest veelgi rohkem kasu. Ka praegu pakutakse Liivi muuseumis nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiõpilastele teiste seas haridusprogrammi „Juhan Liivi elu ja looming“, kuid varem pole täpsemalt uuritud, mida õpilased koolis juba tuntud kirjaniku kohta on õppinud ja millise külje pealt õpilastele Liivi koolis avatakse. Järelikult ei tea muuseumitöötajad, mille osas tuleks õpilaste koolis saadud teadmisi täiendada. Samuti puudub hetkel muuseumil konkreetne plaan haridusprogrammide sisu osas ja tunnid pole hariduslikke eesmärke arvestades korralikult välja töötatud.

Võimalik, et selline probleem on Eestis laiemalt levinud ning muuseumiõppe ja kooliõppe ühendamise küsimustega polegi piisavalt tegeletud. On küsitav, kui paljud muuseumid, mis pakuvad haridusprogramme, arvestavad koolikäsitlustega ja koostavad enda programmid nii, et need mitte ei kordaks, vaid täiendaks koolis õpitut.

Käesolevas töös leitakse vastused järgmistele uurimisküsimustele:

1. Kuidas kujutatakse kirjanik Juhan Liivi põhikooli ja gümnaasiumi kirjandusõpikutes?
2. Millised teadmised Juhan Liivi elu ja loomingu kohta on Tartu Tamme gümnaasiumi abiturientidel?
3. Kuidas võiks muuseumiõpe Juhan Liivi käsitlemist täiendada?

Magistritöö eesmärk on koostada haridusprogrammid, mis täiendaks kooliõpikutes kajastatavat infot Juhan Liivi kohta ja mida Liivi muuseum saaks kasutada muuseumi pakutavates töötubades. Töös on kasutatud kaht uurimismeetodit: kirjeldamist ja küsitlust. Kirjeldades ja analüüsides kirjandusõpikuid ning saades vastused abiturientide seas läbi viidud küsitlusele, koostatakse Liivi muuseumi tarbeks haridusprogrammid, mis täiendavad olemasolevaid õppematerjale ja püüavad Liivi käsitleda teistest vaatepunktidest.

Töö koosneb sissejuhatusest, neljast peatükist ja kokkuvõttest. Esimeses peatükis kirjeldatakse Juhan Liivi elulugu ja loomingut. Teises peatükis antakse ülevaade üldisest Juhan Liivi kaanonist kirjanduses; kirjeldatakse, kuidas käsitletakse Liivi kirjandusõpikutes ja esitatakse tulemused, mis selgusid Tartu Tamme gümnaasiumi abiturientide seas läbi viidud küsitluses Juhan Liivi kohta. Kolmas peatükk tutvustab muuseumiõpet ja Liivi muuseumi haridusprogrammide praegust seisut. Neljandas peatükis esitatakse töö autori koostatud tunnikonspektid muuseumitunni jaoks ja kommenteeritakse nende koostamise põhimõtteid ja eesmäärke.

1. Juhan Liivi elulugu ja looming

1.1. Elulugu

Juhan Liiv (1864–1913) sündis Alatskivi lähedal Riidmaal. Friedebert Tuglas kirjutab, et juba sündimisest alates liikus Liivi elu traagilise tähe all. Juhani isa oli oodanud, et sünniks tütar ja pettumuse pärast paar esimest päeva ta oma sauna põgenenud naist ja last vaatama ei läinudki. Ka terviseprobleemid kimbutasid Liivi juba sünnist alates. Lisaks muudele hädadele kukkus ta 4-aastaselt ühel kevadpäeval läbi jää tiiki, kust ta küll napilt päästeti, kuid mille tagajärjel piinasid teda kogu lapsepõlve lüüasa ja rinna piirkonnas esinevad haigused. Kõike seda saatis luuletaja pidev närvilisus, püsivus, tahtejõuetus ja kurvameelsus. (Tuglas 2013: 38-50) Sellist haledat pilti Liivist ka hilisemas elus on Tuglas tihti rõhutanud ja kogu tema loomingut kirjeldanud kui paratamatut sellise elu väljundit.

Kui Juhan Liiv oli paariaastane, siis kolis nende perekond Rupsi külla, Oja tallu, kus praegu asub Liivi muuseum (Talvet 2012: 13). Talu, kus Liiv noorena elas ja kuhu ta elu jooksul rahapuuduse ja terviseprobleemide tõttu ikka ja jälle tagasi sattus, ümbritsesid kaunid maastikud, mis tulevikus ka luuletaja loomingus peegeldusid. Tuglas on selle maastiku kohta öelnud, et see oli tüüpiline Eesti maastik, mis on vähenõudlik ja ühetooniline, kuid oma põllulappide, karjamaade, aedade ja soodega sügisel päikesepaistelisel ilmal siiski nii armas. Liiv on ka ise tunnistanud, et võlgneb tänu oma ilumeele eest Peipsi järvele ja koduküla karjametsale. (Tuglas 2013: 42) Selline lihtne, eestlasele tuttav pilt kerkib Liivi luulet lugedes tihti silme ette ja nii leiab iga eestlane Liivi luulest midagi kodust ja omast.

Juhan Liivi vanemad olid enne Juhani koolisaatmist pidanud koolitama oma kaht vanemat poega ja see oli neilt nõudnud palju majanduslikke ohvreid (Vinkel 1964: 20). Kuigi Liivide perekond ei olnud kõige rikkam ja peres oli palju lapsi, siis prooviti ka Juhan Liivile kooliharidust anda. Kui Liiv oli umbes 10-aastane, hakkas ta õppima Naelavere külakoolis, mis asus üsna tema kodu lähedal, kuid kus koolitunnis oli peaaegu ainult katekismusel, piiblilool ja kirikulaulul. (Tuglas 2013: 51-53) Kooli ajal oli Liivil plaan saada muusikuks, täpsemalt klaverikunstnikuks ning selle jaoks harjutas ta oma

musikaalsete vendade eeskujul viiulimängu ning hiljem orelit ja harmooniumit. Kui ta aga umbes 1882. aastal musitseerimises pettus, hakkas ta rohkem huvi tundma kirjandusliku loomingu vastu ja kirjutas oma esimesed luulekatsetused (Vinkel 1956: 10-11). Pärast külakoolis õppimist tekkis Liivi hariduskäiku majanduslike põhjuste ja kehva tervise tõttu paariaastane vaheaeg, kuni aastal 1879 läks ta 15-aastaselt õppima Kodavere kihelkonnakooli. See kool jäi tal lõpetamata. (Tuglas 2013: 54) Hiljem õppis ta lühikest aega ka Tartus Treffneri gümnaasiumis (Tuglas 2013: 90).

Tuglas hindab Liivi tema loomupärase intelligentsi ja kirjanduse lugemise pärast haritud inimeseks. Ta on kirjutanud, et Liiv luges igasugust kirjandust ja leidis lugemisest just seda vaimutoitu, mida ta vajab. See on osa Tuglase loodud Liivi-müüdist, mis ei pruugi alati tõele vastata. Tuglas kirjutab Liivist tihti nii, nagu ta teaks isiklikult kõike, mida kuulus luuletaja tundis või vajab. Igatahes oli Liiv piisavalt haritud, et töötada oma eluajal natukene õpetajana ja mitmes kohas ajakirjanikuna. Tuglas väidab, et vaesus ja terviseprobleemid jälitaskid teda aga alati ning päris haritlane või päris talupoeg ei olnud ta kunagi – kummagi jaoks oli midagi puudu või üle. (Tuglas 2013: 95)

Juhan Liivi elu armastus oli Liisa Marie Golding, kellega Liiv kohtus, kui neiu oli 14-aastane ja Liiv ise 21-aastane. Liisa Mariet kutsuti Liisiks. Nende suhtlemine käis kirjade kaudu ja kestis peaaegu kaheksa aastat. Säilinud kirju on 110 ja need kõik on armastuskirjad, mis Liiv saatis Liisale. Vastupidisel suunal kirju pole säilinud, kuid Liivi kirjadest võib järeldada, et ka Liisa tegeles luuletamisega. Oma kirjades kirjutab Liiv enda püüdlustest, armutundmustest ja tervisest, kusjuures ta rõhutab väga tihti oma vaesust, mis takistab teda Liisaga abiellumast. Liivil on Liisaga seoses palju unistusi: ta tahaks temaga abielluda, koos Liisaga välja anda oma ajalehte, asutada raamatukauplus jne, kuid ükski neist unistustest ei saa teoks. Vaatamata kehvale tervisele ja üldisele vaesusele väidab Vinkel, et Liisaga suhtlemise aeg oli üks õnnelikumaid Liivi muidu nii nukras elus. (Vinkel 2000: 5-7) Liisale mõeldes on Liiv kirjutanud mitmeid luuletusi, näiteks „Sa tulid tuppa“ ja „Ei sinu iludus“.

Kuna Liisaga koos oma ajalehe asutamisest ei tulnud midagi välja, otsustas Liiv leida töö mõne teise ajalehe juures. 1887. aastal sattuski ta ajalehe Sakala toimetajaks, kirjutades sinna juhtkirju, artikleid, luuletusi ja proosat. Väga pikalt ta siiski seal ei püsinud, sest tema suure töökoormuse ja kehva elutingimuste juures sai ta väga väikest palka. Lisaks

sellele tekkis Liivil Sakala väljaandja Jüri Peediga lehe iseloomu ja poliitilise suuna suhtes järjest enam erimeelsusi. Aastal 1889 tuli Liiv Sakalast lõplikult ära ja suundus Oleviku toimetusse Tartus. Selles ametis ei püsinud ta samuti väga kaua ja lahkus aastal 1892. (Vinkel 1956: 13) Tuglas kirjutab, et Oleviku toimetuses töötades oli Liiv oma kehalise ja vaimse küpsuse tipul ning see ei olnud tema tervise mõttes küll mingi rõõmustav olukord, kuid pärast seda aega võib rääkida ainult langusest, mis ei jäänud märkamata kellelegi. (Tuglas 2013: 111)

Vinkel on väitnud, et pärast aastaid ajalehtede toimetustes töötamist oli Juhan Liiv otsustanud, et tema enam ajalehtedes töötada ei taha. Tema soov oli olla päris kirjanik, kes teenib raha oma raamatutega ning keda tuntakse ja austatakse just selle pärast. Ta tahtis teada: „kas saan ma kätte kirjaniku loorberi, sel mõõdul, kuidas mu süda igatseb, ehk jääb see elukutse minust teistele“. (Vinkel 1956: 14)

Tuglase järgi võib Juhan Liivi ette kujutada kui pikka ja kõhna meest, kes alati oli natuke ettepoole lookas, pisut nagu kühmus. Ta kirjeldab, et Liivi juuksed olid tuhkhallid, silmad sinakashallid, palenukid olid teravad. Naistele Liiv meeldis, kuid teiste meestega tekkis tal kokkupõrkeid. Samuti kirjeldab Tuglas Liivi kui meest, kes oli abitu ja haavus kergesti, ei saanud tihti naljast aru ja võttis südamesse kõike, mis isegi tema kohta ei käinud. See on tegelikult üsna üllatav, sest iroonia ja pilkamine polnud luuletajale endale sugugi mitte võõras – oma loomingus on ta tihtipeale irooniline. Tuglase sõnul võis Liivi ennast aga haavata ka kõige heatahtlikumgi naer. Juhuslikult poetatud lauseid hoidis ta kaua meeles ja leidis neist rohkem sisu, kui lausuja oli aimanudki. (Tuglas 2013: 137)

Terve elu oli Juhan Liivi tervis nii vaimselt kui ka füüsiliselt kehv. Eesti lugejatele ongi ta tuntud kui hull geenius, kelle loomingut hinnatakse kõrgelt, kuid keda ennast vaevas vaimuhaigus. Vaimuhaigeks jäi Liiv aastal 1893 ehk 29-aastaselt. Liiv on oma haiguse esimesi aastaid päris detailselt kirjeldanud ja seega on tema kirjadest ja teistest kirjutistest võimalik jälgida tema haiguse kulgu. (Vinkel 1964: 80) Peamiselt kannatas ta tagakiusamismaania ja suurushullustuse all (Talvet 2012: 11). Lood sellest, et Liiv pidas end kõige raskematel aegadel juba Poola troonipärijaks või põletas enda kirjutatud luuletusi, on üldtuntud. Tuglase sõnul arvas Liiv, et teda jälitatakse ja et võõrad inimesed loevad ta mõtteid. Liiv kannatas seedimisrikete, peavalu ja unepuuduse all, lisaks tuli ette palju erinevaid juhutõbesid. Tuglase loodud Liivi-müüdiga käib kaasas uskumus, et

kirjanik oli terve oma elu suures ahastuses. Kõige nukram on asjaolu, et ei saa öelda, et Liivi elus oleks ühel hetkel toimunud pööre, millest alates kõik halvemaks hakkas minema. Tuglas kirjutab, et Liivi elu oligi aste-astmelt lähenemine lõplikule katastroofile, mis 1892. aastal sai täiesti tajutavaks juba kõrvalistelegi inimestele, kes hakkasid märkama tema nõdrameelsust, mis lõpuks tundus juba ohtlik nii teistele kui ka kirjanikule endale. Liivi peeti parandamatuks vaimuhaigeks sest tol ajal arvasid arstidki, et skisofreeniat, mis Liivi vaevas, pole võimalik ravida. (Tuglas 2013: 231–232)

Umbes aastal 1904 algas Liivi elus murranguline ajajärk. Kirjaniku tutvusringkond hakkas hoogsalt laienema ja inimesi, kes tundsid huvi tema käekäigu vastu, tekkis aina juurde. Inimesed, kes temasse positiivselt suhtusid, olid peamiselt noored, kelle jaoks Liiv oli rohkem nagu mingi kujutletud isik traagilise saatuse ja paremal puhul sama traagilise toodanguga. Mõned keskkooliealised kirjandushuvilised püüdsid teda lausa majanduslikult toetada, muretsedes talle korterit, riideid või raha tubaka jaoks. Kirjanik hindas seda väga ja ka noortele mõjus see hästi, sest Noor-Eesti liikumise algusele aitas selline Liivi-harrastus kindlasti kaasa. Juhan Liiv pöördus Noor-Eesti poole ka enda väga tuntud luuletusega „Noor-Eestile“. See aeg oli luuletaja elus küll ajutine, kuid vähemalt oli märgata mingitki tõusu tema muidu nii nukras elus. (Tuglas 2013: 285–286)

1913. aasta alguses reisis Juhan Liiv rongiga Tartust Valka. Kuna ta oli nii vaene, siis ei olnud tal rongipiletit ja vagunisajaatjad viskasid ta rongist välja. Liiv haigestus ja kuna ta oli ka terve elu suitsetanud, siis jäi ta kopsutiisikusse ja suri sama aasta 1. detsembril. Liivi haual Alatskivil on monument kirjaniku bareljeefi ja luuletusega „Kui tume veel kauaks ka sinu maa“. (Talvet 2012: 27)

1.2. Looming

Juhan Liivi loomingus leidub nii proosakirjandust kui ka luulet, kuid eestlaste seas kõige tuntumad on tema luuletused, mis on eesti kirjandusmaastikul tüviteksti staatuses. Käesolevas töös on Liivi loomingut käsitledes eelkõige keskendunud luulele, sest muuseumitunnis on luuletustega ajalise piirangu tõttu lihtsam tegeleda. Eesti kultuuriruumis tähendab Liiv sama, mis hispaania- ja ingliskeelses kultuuriruumis vastavalt Federico Garcia Lorca ja T. S. Elion (Talvet 2012: 9).

Liivi varasemast loomeperioodist on trükistena ja käsikirjadena säilinud umbes 120 luuletust ja kümnekond tõlget ning lisaks neile 40 lühemat või pikemat proosateost. Sel perioodil oli Liiv tegev ajakirjanduses, töötades nt Virulase, Sakala ja Oleviku toimetustes. (Kirs 2015: 72) Rudolf Põldmäe, kes on Liivi ajakirjanduslikke töid uurinud, on väitnud, et kuigi Liivil oli vähe haridust, oli ta siiski eesti kirjandusega väga hästi kursis ja tema tekstid ei jäänud selle ajajärgu üldisest tasemest allapoole, neis paistis silma hoopis mõtteselgus ja loogika (Põldmäe 1964: 626). Oma varasemal loomeperioodil saatis Liiv ka palju isiklikke kirju, mis olid peamiselt adresseeritud Liisa Marie Goldingule. Aastatel 1885–1892 saatis Liiv Goldingule kokku 110 kirja, mida koondab raamat „Mu kallis Liisi“.

Liivi hilisem loomeperiood (1894–1913) sisaldab endas peamiselt luuletusi, mida Tuglase väitel (Tuglas 1958: 387) on umbes tuhat, kuid hilisemad uurijad on selles kahelnud. Sellest ajast on säilinud ka proosaminiatuure, autobiograafilisi kirjutisi ja arutlevat laadi katsetusi (Kirs 2015: 73).

Liivi luuletused pole kunagi keerulise kompositsiooni, raskesti jälgitava mõtte või sõnumiga. Vastupidi, tema luuletused on väga lihtsad ja õrnad. Oma lihtsuse juures räägivad need siiski suurtest ja olulistest asjadest ning just see teebki Liivi luulest eesti kirjanduse tüviteksti. Juhan Liivi poeetikat võib üldiselt nimetada lihtsuse-poeetikaks, mis on kooskõlas tema laiema esteetilise programmiga. Selle peamõtte on lihtsate asjade kujutamine lihtsalt väljendudes. (Kirs 2015: 81) Lauri Pilter arvab, et Liivi luules on palju imažismi tunnuseid (Pilter 2012: 298).

Talveti järgi ei kirjutanud Liiv puhastes ja kindlates vormides, kuigi ta oleks selleks võimeline olnud. Ta kirjutas hoopis teadlikult vigastes vormides, kasutas ebapuhtaid riime, lasi värsijalal longata ja eksis teadlikult normi vastu. Kirjandusinimesed on tihti tahtnud Liivis leida rahvaluulelikkust, aga sellega ei ole kaugele jõutud. Rahvaluulelaadseid luuletusi leidub Liivil küll: ta on kasutanud trohheilist tetrameetrit, mis on omane regivärsile. Liiv austas minevikku ja traditsioone, aga ta polnud neis kinni – nagu ta polnud kinni üheski kindlas vormis või normis. (Talvet 2012: 42-43) Liiv kasutas palju kaasrõhulisi, n-ö lõtvu riime, mis vaheldusid riimivabade värssidega. Tema tunnusjoonteks on väljenduslik minimalism ja sage korduste kasutamine. Ta ei nimeta selgelt mõtteid või tundeid, vaid ta vihjab nendele. (Talvet 2012: 45-46)

Juhan Liivilt pole ilmunud ühtki luuleraamatut, mille ta ise oma eluajal koostanud oleks. Talvet (2012: 39) on Liivi kohta öelnud, et ta oli üksi ja päriselt ei mõistnud teda keegi. Kuigi aastal 1909 ilmus Noor-Eesti Kirjastuselt „Juhan Liivi luuletused“, millesse valis tekstid eeskätt Gustav Suits, kes koos Friedebert Tuglasega Juhan Liivi luulekaanonile eesti kirjanduses üldse aluse pani, siis ei pakkunud luuleraamatu ilmumine Liivile endale suuremat rahuldust. Nii võib öelda, et read, mis Liiv kunagi kirjutas Eestile mõeldes, kirjeldavad tegelikult ka Liivi enda elu ja loomingu ilmumise käiku.

„Su masti murdis kauge minevik

ja võõrad su tüüri on juhtind, kuis juhtus“ (Vinkel 1989: 371)

Juhan Liiv ei ole olnud rahvusvaheliselt tuntud luuletaja ja tema teosed on tuntud vaid eestikeelses kultuuriruumis. Kuigi Liiv tõlkis üksikuid Schilleri, Goethe, Lermontovi ja Petõfi luuletusi, siis oli ta tegelikult tõlkimise suhtes skeptiline. Võib öelda, et ta polnud mitte niivõrd tõlkimise, vaid üldiselt igasuguste võõrsilt laenatud kultuurijoonte vastu. Tema arvates pärssis see oma kultuuri algupärast loovust. (Talvet 2012: 40) Friedebert Tuglas, kes pani aluse Juhan Liivi kujundile eesti kultuuris, arvas samuti, et Liivi lüürika parimat osa ei saa tõlkida nii, et selle „kandev väärtus ei kaoks“. (Talvet 2012: 10) Liivi loomingut on tänaseks tõlgitud paljudesse keeltesse, kuid nii tuntud kui Eestis, ei ole ta kusagil mujal.

2. Juhan Liivi käsitlemine

2.1. Üldised taustad kirjanduskaanonis

Eestil on juba „Noor-Eesti“ ajast olemas oma kaanon Juhan Liivi luulest. Juhan Liivi loomingut on kõige põhjalikumalt käsitletud ja seda tõlgendanud kolm inimest: Friedebert Tuglas, Aarne Vinkel ja Jüri Talvet. Nad kõik on lisaks väiksematele artiklitele andnud välja mahukamad teosed, millega püüavad luua Liivi elust ja loomingust tervikpilti.

Esimene oluline Liivi-uurija oli Friedebert Tuglas, kelle käsitlusele Liivi eluloo peahetkede kirjeldamise juures käesolevas töös peamiselt on tuginetud. Tuglase monograafia Juhan Liivist on mõnes mõttes kujunenud Liivi-kaanoni alustalaks, millele tuginevad paljud järgmised Liivi-uurijad. Olgugi et paljud hilisemad kirjandusuurijad on Tuglase müütiloovat käsitlust Juhan Liivist kritiseerinud, on Tuglas, erinevalt paljudest teistest, Juhan Liiviga ka ise suhelnud.

Friedebert Tuglas rajas eesti kirjanduses Liivi kaanoni sellisena, nagu see peamiselt tänapäeval tuntud on. Tuglas oli sõjaeelse eesti kirjanduse juhtiv kriitik ja Juhan Liivi kaanoni juhtfiguur kuni 1940ndate lõpuni. Selle aja jooksul koostas ta kaks olulist uurimust: „Juhan Liiv. Monograafia“ (1914) ning „Juhan Liiv. Elu ja looming“ (1927). Liivi erilise kirjutamisviisi põhjuseid näeb Tuglas tema eluloos, milles suurt rolli mängis vaimuhaigus. Jüri Talvet on Tuglase kirjeldust Juhan Liivist võrrelnud Cervantese „Don Quijote“ peategelasega: don Quijote ja Juhan Liiv on mõlemad pikad kõhnad mehed, kes kannatavad (taga)kiusamismaania küüsis, on üdini ausad ja valmis eneseohverdusteks ja õilsateks tegudeks. Kui Tuglas koostas 1927. aasta Liivi monograafiat, nägi ta väga palju vaeva, et kirjadest, ajalehtedest ja suuliselt kuuldud infost leida tõendeid, mis kinnitaks tema peateesi: Juhan Liiv oli meelehaige luuleime. (Talvet 2013b: 393-395) Tavaliselt hullumeelsust vooruseks just pidada ei saa, kuid Tuglase arvates on Liivi puhul tema vaimne seisund tema loomingut mõjutanud nii palju, et see teeb temast selle, kes ta on. „Kõik, mis oli Liivil nagu luuletajal öelda tõesti isikupärast ja väärtuslikku nii sisulises, kui vormilises mõttes, kuulub tema haigusaega.“ (Tuglas 2013: 312-316)

Niisiis on Tuglase arvates Liivi kõige parem osa loomingust see, mille ta kirjutas pärast haigestumist ehk pärast 1893. aastat. Tuglase järgi lõi Liiv ebatavaliselt head luulet, mis oli nii hea, et seda sai luua vaid vaimuhaige, mitte „normaalne“ inimene. Haigusele eelnev periood oli Tuglase arvates vaid ajastule tüüpiline luule, milles ta ei näinud mingit erakordsust. (Talvet 2013b: 407)

Tuglase Liivi-monograafias käsitletakse Liivi luulet väga tihedas seoses tema elu ja tegemistega (Kirs 2016: 251-252). Üldises plaanis liigendas Tuglas Liivi tekstid aine alusel viide rühma: armastus-, isiku-, loodus-, isamaa- ja mõtteluule (Tuglas 1958: 404). Ei ole saladus, et Liivi luulet avaldades lühendas Tuglas mitmeid Liivi luuletusi oma äranägemise järgi. Tuglas on ühes luulekogu eessõnas Liivi luuletuste avaldamise kohta öelnud, et „kõikide luuletuste avaldamisest ei võidaks Liiv midagi“. (Talvet 2013b: 399) Seega pole võimatu, et Tuglase valikute taga seisiski tema peamine põhjendus: Liivi luule on kannatusi täis elu, traagilise saatuse ning elamise intensiivsuse tulemus. Tuglase järeldus, et Liiv „ei kirjutanud oma luuletusi, vaid kannatas nad“ (Tuglas 1958: 424) on tihti edasi kandunud ka hilisematesse Liivi käsitlustesse.

Tuglase monograafiast ilmub Liiv ennekõike kui „eesti oma asi“. Seetõttu pidas Tuglas Liivi luulet tõlkimatuks, samas kui Liivi proosaloomingul polnud tema meelest suuremat kaalu ega algupära väljaspool „külaajutu“ žanri. (Talvet 2013b: 411)

Loomulikult ei saa Tuglase valikuid Liivi luule esitamisel liigselt kritiseerida. Teemad, mida ta Liivi luules tähtsaks pidas, ei olnud juhuslikud. Võiks lausa öelda, et Tuglas oli strateeg, kes tajus, missuguse luule lugemist eesti rahvas tol ajal vajab ja mida lugeda taheti. Tuglas tõstis esile Liivi julgust unistada ja kirjutada Eesti omariiklusest ja täielikust iseseisvusest. Nii aitas Liivi isamaateemaliste luuletuste avaldamine kaasa rahvusliku ühtekuuluvustunde kasvamisele.

Aarne Vinkel on kokku pannud mitu Liivi puudutavat teost, neist tuntumad on ehk Juhan Liivi luuletusi sisaldav luulekogu „Sinuga ja sinuta“ (1989) ning lühimonograafia „Juhan Liiv“ (1964). Peamine erinevus, mis Tuglase ja Vinkli käsitlustes esineb, on see, et Vinkel ei nõustu sellega, et Liivist sai kõrgtasemeline luuletaja alles pärast vaimuhaiguse süvenemist. Vinkel arvab, et Liivi luule temaatika, ainekäsitus ja vormiline teostus polnud enne haigust kindlasti oluliselt kehvem. (Kirs 2016: 252-254) Liivi luulet avaldades püüdis Vinkel tekste avaldada võimalikult algupärasel kujul, ilma

lühendamata. Nõukogude perioodil, kui Vinkel Liivi-teemaga tegeles, ei jõudnud tema seisukohad aga laiema avalikkuseni ja Liivi luule avaldamisel jäid siiski domineerima Tuglase otsused.

Kolmas Liivi uurija on olnud Jüri Talvet, kelle huviobjektiks sai Liiv peamiselt seoses luuletõlke projektidega inglise keelde. Tänu Talvetile jõuab Liiv lõpuks ka rahvusvahelise levikuga keeltesse ehk Liivi luulekaanon jõuab väljapoole eesti kultuuri piire. Talveti teeneks võib pidada ka seda, et tema viis lõpule Vinkli algatatud tekstuaalse pöördet Liivi luule mõtestamisel. Näiteks avaldas ta luuleraamatu „Lumi tuiskab, mina laulan“ (2013), mis on kõige ulatuslikum Liivi luule väljaanne ja kus Talvet avaldas mitmeid luuletusi, mille Tuglas varasemalt kõrvale oli jätanud või mida ka Vinkel avaldanud polnud. (Kirs 2016: 253-255) Lisaks Tuglase viiele põhiteemale, millest Liiv kirjutab (armastus-, isiku-, loodus-, isamaa- ja mõtteluule), toob Talvet kuuenda teemana sisse ka luule luulest, mis moodustab n-ö esteetilise manifesti Liivi loomingus (Talvet 2013a: 428). Samas on Talvet väitnud, et „Liivi eluterviku- ja olemasolufilosoofia taustal ei ole muidugi suuremat mõtet tema luulet teemade järgi liigitada.“ (Talvet 2012: 44)

Üldise Liivi luule mõtestamise juures peab Talvet kõige olulisemaks seda, et Liivi luule pole tihedalt seotud tema vaimuhaigusega, vaid hoopis luuletaja üldlase isikupärase luule- ja elufilosoofiaga. Seetõttu tema looming oligi eriline ja teistsugune ning seda mitte ainult Eestis, vaid Euroopas ja läänes üldse. (Kirs 2016: 253-255) Talveti järgi oli Juhan Liiv n-ö algupärane mõtleja, kelle luule aluspõhjaks on eksistentsi- ehk olemasolufilosoofia. Kui Tuglase järgi on Liivi luule kurb ja mõtlik, sest tema elu on nii raske, siis Talvet ei arva, et see on tingitud tema eluloost. Talvet põhjendab kurvameelsust hoopis sellesama eksistentsifilosoofiaga: luuletaja näeb elu piire, lõplikkust, ängistust ja painet. Tihti kannab ta selle piiride ängistuse oma rahvasse, Eestisse. Nii väike riik nagu Eesti tajub seda eksistentsi piiri eriti tugevalt. Talvet on Liivi kohta öelnud, et ta „oskas luua eksistentsist puhtaid meelelisi kujundeid, mis pole peidetud sõnarägistiku keerulistesse labürintidesse. Ta oli lüüriline geenius.“ (Talvet 2012: 36) Talvet lisab, et Liivi loomingu eksistentsiaalset poolt kirjeldab kirjanik Unamuno filosoofia: „mõistus suudab küll palju, kuid on jõuetu vastama meie elu kõige olemuslikumatele küsimistele.“ (Talvet 2012: 31) Näiteks oma luuletuses „Talvine tihane“ rõhutab Liiv inimelu tragöödiat, kus inimesel on üksindusega hakkama saada palju raskem kui loodusel (Talvet 2012: 35-36). Talvet, erinevalt Tuglasest, tõstatab küsimuse: „Vahest oli hoopis nii, et

elas üksainus ehtsalt tundlik ja tark luuletaja keskpärase, välismaiseid moode pimesi matkivas hulgas?“ (Talvet 2012: 42).

Talvet on Tuglase koostatud Liivi monograafia suhtes üsna kriitiline ja heidab talle ette liigset müüdiloomist. Ta kirjutab: „Liivi lugu taastades erutub Tuglas kirjanikuna, oskuslikult allikmaterjale kombineerides manab ta mõnestki Liivi eluepisoodist lugeja ette pildi, mis võiks pärineda novellist.“ (Talvet 2012: 12) Need samad pildid aga ongi hiljem Liivi elust rääkides sageli peateemaks tõusnud ja inimeste teadvusesse jäänud.

2.2. Juhan Liivi käsitlemine kooliõpikutes

Põhikooli riikliku õppekava ainevaldkonnas „Keel ja kirjandus“ on kirjas soovituslik loend teoste käsitlemiseks põhikoolis. Juhan Liiv on välja toodud autorite seas, keda on soovituslik käsitleda põhjalikumalt. Lisaks Liivile on selles nimekirjas veel 10 autorit, mis näitab, et Liiv pole teiste kirjanike seas kuidagi erilisem või tähtsam. (PRÕK)

Gümnaasiumi riikliku õppekava ainevaldkonnas „Keel ja kirjandus“ on Juhan Liivi mainitud kolmel korral. Liiv on üks käsitletavatest autoritest kursustel „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“, „Kirjandus antiigist 19. sajandi lõpuni“, kus Liivist räägitakse realistliku kirjanduse alguse kontekstis, ja „Eesti kirjanduse“ kursusel, kus käsitletakse Liivi luulet. (GRÕK)

Järgnevas alapeatükis antakse ülevaade sellest, kas ja kuidas on Juhan Liivi käsitletud kirjandusõpikutes. Vaatluse all on kahe suurema kirjastuse õpikud – Koolibri ja Avita – ning uuritud on nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiastme õpikuid. Peamiselt keskendutakse sellele, mis klassides ja kui põhjalikult Juhan Liivi käsitletakse ning milliseid tekste loetakse. Õppekirjanduse uurimise eesmärk on teada saada, kus on koolis Liivi käsitlemises peamised rõhuasetused ja millega võiks muuseumi haridusprogrammid seda tasakaalustada.

2.2.1. Kirjastuse Koolibri õpikud

Põhikool

Koolibri kirjastuse 5.-6. klasside kirjandusõpikud (sari „Ilmast ilma“) ei puuduta Juhan Liivi teemat kordagi. Samuti pole tuntud luuletaja kohta midagi kirjas 8.-9. klasside õpikutes (sari „Kahekõne“).

7. klassi õpikus „Kahekõne“ (2011), mille koostaja on Priit Kruus, tutvustatakse Liivi loomingut kahe luuletuse ja ühe proosakatkendi toel. Luuletusteks on „Eile nägin ma Eestimaad“ ja „Must lagi on meie toal“, mis mõlemad on nukrad luuletused ja näitavad Liivi depressiivse poole pealt. Lisaks sellele on mõlemad neist isamaa- / ühiskonnateemalised. Mõlemale luuletusele järgnevad küsimused luuletuste sisu ja selle mõistmise kohta. Näiteks „Must lagi on meie toal“ luuletuses tuleb õpilastel mõelda, mida tähistavad luuletuses kujundid „must lagi“, „ämblikuvõrk“ ja „nõgi“. On ka loomingulisemaid ülesandeid. Nt „Eile nägin ma Eestimaad“ luuletusele järgnevate ülesannete seas on:

1. Millisena kujutad ette „suikumise ja näotuse paika“?
2. Kirjuta luuletuse põhjal minavormis jutt „Raudteel“, mille peategelane on Juhan Liiv. Tegevus võib toimuda ka tänapäeval või tulevikus.

„Kahekõnes“ on välja toodud ka Jürgen Rooste luuletus „Eile näen ma Eestimaad“, mis on tänapäevane ja kohandatud versioon Juhan Liivi luuletusest. Sellele luuletusele järgnevad samuti küsimused, sh Liivi ja Rooste luuletuste võrdlemine. Nende luuletuste võrdlemise kohta on üks ülesanne ka õpikule vastavas töövihikus.

Samas 7. klassi õpikus on ka lühike Juhan Liivi loomingu kokkuvõte, mille peamõte on, et Liiv kirjutab lihtsalt ja inimlikult. Tema elu kohta öeldakse, et see oli traagiline ja seda traagikat suurendas tema vaimuhaigus, mis avaldus tekstide põletamises, jälitamismaanias ja isegi selles, et luuletaja pidas end Poola kuningaks. On tunda, et Juhan Liivi tutvustamine põhineb Tuglase loodud Liivi-kaanonil, mis rõhutab luuletaja haigust.

7. klassi „Kahekõnes“ on ka Liivi tutvustav proosakatkend Hando Runneli raamatust „Väravahingede kriiksumist kuulnud“ (2008). Katkendis kirjutab Runnel, et Juhan Liiv on luuletaja, kellest võib alati kõnelda, isegi siis, kui temast midagi uut ütelda pole, sest Liiv on oma. Teda mäletatakse läbi mälestuste, läbi loetud luule ja koolipingis kuulnud lugude. Nii esitatakse Juhan Liivi tõelise klassikuna, oma inimesena, just nagu Tuglaski Liivi esitleb.

Kirjastuselt Koolibri on ilmunud ka Alli Lunteri õpik „Heraklesest „Nullpunktini“. Põhikooli kirjanduskonspektid“ (2014), kus on välja toodud kokkuvõtte koos tegelaste kirjeldusega Juhan Liivi teosest „Vari“. Kui õpetaja leiab aega, siis võiks koolis käsitleda pikemalt ka mõnd Liivi proosateksti, kuid kui selleks aega pole, siis selle kokkuvõtte abil saaks „Varjuga“ tunnis tutvuda isegi ilma tervikteost lugemata.

Saab öelda, et kirjastuse Koolibri põhikooli astme kirjandusõpikutes käsitletakse Juhan Liivi vaid 7. klassis õpikus „Kahekõne“ ja väga põhjalikku ülevaadet Liivist ega tema loomingust sellest õpikust ei saa. Õpilastele tuuakse lugemiseks kaks Juhan Liivi luuletust ja Jürgen Rooste kohandatud versioon luuletusest „Eile nägin ma Eestimaad“. Liivi elu kohta kirjutatakse, et see oli väga traagiline ja seda eriti tema vaimuhaiguse pärast. Lühike kokkuvõtte Liivi loomingust keskendub peamiselt sellele, et Liivi luuletused on lihtsad ja eestlastele omad.

Gümnaasium

Gümnaasiumiastmes on Juhan Liivile tähelepanu pööratud vaid Luule Epneri, Sirje Oleski ja Kristi Metste koostatud õpikus „Vanem eesti kirjandus“ (2005). Peatükk algab Liivi määratlusega Friedebert Tuglase seisukohast, kuid Aarne Vinkli käsitusi ja seisukohti ei mainita terves peatükis kordagi. Aastal 2005 polnud Jüri Talveti Liivi-teemalised tööd veel ilmunudki ja neid seal ei saakski veel olla. Õpikus keskendutakse sellele, et Liivi luule on tema elulooga tihedalt seotud, just nii nagu Tuglas seda alati on väitnud, ja täiesti kõrvale jäetakse uuemad käsitlused. Kordagi ei mainita nt Liivi mõtteluulet. Õpilastele tutvustatakse Juhan Liivi proosakirjandust (eelkõige on kõne all „Vari“) ja luulet. Positiivsena võib välja tuua selle, et õpikus on luulenäiteid, mis annavad õpilastele võimaluse kohe Liivi luuletustega tutvuda.

„Vanemas eesti kirjanduses“ antakse lühike ülevaade ka Liivi eluloost, kus muuhulgas kirjutatakse taas tema vaimuhaigusest. Õpikus on terve lehekülj pühendatud ka Liivi armastatu, Liisa Goldingu tutvustamisele. Lisaks on välja toodud ka Liisale pühendatud luuletus „Mu viimne laul“. Tähelepanu juhitakse Liivi jaoks väga olulisele inimesele tema elus.

Juhan Liivile on kirjutatud mitmeid luuletusi, pühendusluulet. Paul-Eerik Rummo luuletus „Ikka Liivist mõteldes“ on ka selles õpikus lugemiseks välja toodud. Lisaks on õpikus kirjas: „Seda luuletust lugedes meenub taas ka Liivi enda luuletus „Noor-Eestile““. „Noor-Eestile“ luuletust selles õpikus küll kirjas pole, kuid meeldetuletus selle luuletuse olemasolust annab hea võimaluse õpilastel mõelda, kas nad mäletavad seda luuletust ja mis seos Liivil üldse Noor-Eestiga oli.

Juhan Liivi kohta on õpikus „Vanem eesti kirjandus“ ka suur hulk erinevaid ülesandeid. Nende seas on nt ülesandeid, kus õpilane peab otsima lisamaterjali; kuulama Liivi tekstile loodud laulu ja panema kirja mõtted, mis seda kuulates tekivad; analüüsima loetud tekstide sisu, kujundeid, vormi; kirjutama ise akrostihhoni, kasutades Liivi luulest tuttavaid kujundeid. Kõik see eeldab, et õpilane peab mõtlema Liivi kui kirjaniku peale, tajuma tema stiili, mõistma kasutatud kujundeid ja Liivi luulekeelt üldiselt.

Koolibri õpikus „20. sajandi I poole eesti kirjandus“ (2006), mille koostajad on Ele Süvalep, Epp Annus ja Luule Epner, on ühel leheküljel üks lause selle kohta, et Noor-Eesti rühmitus pööras tähelepanu unustatud luuletajatele, nt Kristjan Jaak Petersonile ja Juhan Liivile, kelle loomingut seati eeskujuks ja keda ühiskonnale tutvustati. Ülejäänud õpikutes, mida Koolibri kirjastuselt gümnaasiumis kasutatakse, pole Juhan Liivi mainitud.

Kokkuvõttes on Koolibri kirjastuse õpikutes Liivi käsitletud vaid kahes õpikus: põhikoolis 7. klassis ja gümnaasiumis õpikus „Vanem eesti kirjandus“. Neist viimases on Liivile pühendatud päris palju lehekülgi, kuid sisuliselt võiks Juhan Liivi elu ja loomingut kajastada mitmekesisemalt, sest domineerivad Tuglase vaated ja tema koostatud monograafia põhiideed. Ülesanded, mis õpilastele on esitatud, panevad õpilase tihti loovalt mõtlema ja oma arvamust väljendama, kuid keskenduvad peamiselt siiski põhimõttele, et Liiv oli kurb ja üksik vaene luuletaja. Õpilastele mitmekülgsema pildi loomiseks võiks õpikus lisaks Liivi eluloo ja loomingu üksteise mõjutamisele rõhuda ka

sellele, et Liiv oli oma ajas erakordne kirjanik, kes oligi lihtsalt väga andekas, mitte oma vaimuhaiguse tõttu silmapaistev luuletaja. Gümnaasiumiõpikus Liisa Goldingu tutvustamine annab õpetajale hea võimaluse rääkida Liisast veelgi pikemalt ja käsitleda põhjalikumalt kaheksat aastat Liivi elust, mil ta oli Liisaga aktiivses kirjavahetuses. Miks mitte lugeda ja arutleda mõne kirja üle tunnis pikemaltki. Liisaga suheldes kerkis Liivis esile romantiline pool ja olgugi et ta oma kirjades mõnikord kaldub ka kurvematele mõtetele, siis suhtlusest Liisaga saab õpilastele välja tuua selle poole Liivist, kes polnudki alati kurvameelne ja meelehetilikult mures.

2.2.2. Kirjastuse Avita õpikud

Põhikool

Avita kirjastuse 5. ja 6. klasside kirjandusõpikutes ei puudutata Juhan Liivi teemat kordagi. Samuti ei tehta seda õpikusarja „Labürint“ 7. klassi õpikus. Seevastu „Labürindi“ 8. ja 9. klasside õpikutes kerkib Juhan Liivi teema üles mitmel korral.

Kaheksanda klassi õpikus „Labürint II“ (2012), mille koostajad on Veronika Kivisilla, Priit Ratasseppe ja Jürgen Rooste, on peatükk „Kirjandus aitab elada“, kus käsitletakse traagilise saatusega kirjanikke. Nendeks kirjanikeks on Ilmi Kolla ja Juhan Liiv. Tekstinäitena on välja toodud Liivi luuletus „Tule, öö pimedus!“, mis on pessimistlik ja kurb luuletus, mis jätab Liivist taas mulje kui luuletajast, kel polnud raskuste tõttu enam eluisugi. Taustainfona on kirjeldatud Liivi elu vaimuhaigusega, „mis tingis tema luule tumeda tooni ja sügava isiklikkuse“ (Kivisilla jt 2011: 56). Selgelt domineerib taas Tuglase käsitus Liivist kui hullust geeniusel. Selles peatükis õpitakse stiilikujundeid, ja on harjutusi, kus õpilasel tuleb ise luuletusest stiilikujundeid leida. Muuhulgas suunatakse õpilane lugema ka teisi Liivi luuletusi, mida õpikus välja toodud pole. Ka töövihikus on Liivi kohta kaks harjutust. Esimeses neist kirjeldatakse Juhan Liivi elu ja loomingut ning selle põhjal tuleb täita ideekaart. Tekst, mille põhjal ideekaart tuleb täita, põhineb Tuglasel. Kirjutatakse sellest, et Liiv haigestus juba noorena skisofreeniasse ja tema luuletused on sündinud kirjaniku hingevalust ja raskest noorusest. Teises harjutuses on esitatud luuletus „Sina ja mina“ ning õpilase ülesanne on selle põhjal kirjutada vastupidine luuletus, millel on sama sisu, kuid tekst on sina-vormis. (Aruvee 2012: 30)

Tähelepanu võiks juhtida sellele, et luuletuse valik on taas selline, mis näitab Liivi sellest küljest, kus ta on raske eluga kannataja, sest luuletus räägib sellest, kuidas luuletuse minakuju on ootamas surm.

Samas õpikus on ka teine peatükk („Käsi kirjad ei põle“), kus mainitakse Juhan Liivi teiste tuntud autorite seas, kes on kirjutanud palju Eestimaast ja eesti rahvast. Tuuakse välja, et Liivi looming on esmapilgul tume, aga tegelikult jääb kõlama siiski helgem noot. Näiteks on öeldud, et venestamisajal sisendas Liivi looming inimestesse lootust paremasse homsesse, oma riigi tekkimisse. Selle järel võiks õpikus olla ka luuletus, mis väga selgelt seda helge noodi kõlama jäämist illustreeriks. Tekstinäitena on aga toodud luuletus „Kes meeldida tahab“. Isamaaliste luuletuste olulisusest Liivi loomingus võiks rääkida pikemaltki, kuid on rõõmustav, et juhitakse tähelepanu sellele, miks Juhan Liiv eesti rahvast kirjutamist nii tähtsaks pidas ja miks tema isamaalised luuletused on tänaseni väga tuntud.

Sellest, et Liivi loomingus on tähtis koht isamaaluulel, mis on tihedasti põimunud autori isikliku saatuse temaga, on juttu ka Priit Ratasepa, Kirsi Rannaste ja Karl Martin Sinijärve koostatud 9. klassi õpikus „Labürint III“ (2013) peatükis „Kui tume veel kauaks ka sinu maa“. Isikliku saatuse teema seondub taas Tuglase kirjutatud monograafiaga, kuid Liivi tekstidest mainitakse seal jutustusi „Vari“, „Käkimäe kägu“ ja „Peipsi peal“ (tähelepandavad teosed aastatest 1892-1893). Luuletuste näidetena on välja toodud „Kui tume veel kauaks ka sinu maa“, „Ma lillesideme võtaks“, „Isamaale“, „Nõmm“, ja „Sa tulid“. Luulenäidete järgi võib öelda, et siin esitatakse õpilastele erinevatel teemadel luuletusi ja on tajuda avaramat Liivi esitlust. Lisaks isamaa-teemalistele luuletustele tuuakse välja loodusluulet ja rõõmsama alatooniga luuletus, mille Liiv on kirjutanud mõeldes Liisile. Kõikidele luuletustele järgnevad ka küsimused, mis suunavad õpilast analüüsima ja mõistma nende luuletuste sisu. Õpikule vastavas töövihikus on samuti kaks harjutust Liivi kohta. Neist esimeses on välja toodud read erinevatest Liivi luuletustest ja õpilase ülesanne on ära tunda, mis luuletustest need read on. Teises ülesandes on luuletus „Sinuga ja sinuta“ ning õpilasel tuleb alla joonida tundeid väljendavad sõnad ja lõpuks põhjendada, kas tema arvates on parem olla isamaaga või isamaata.

Kirjastus Avita tutvustab Juhan Liivi põhikooli 8. ja 9. klassides. Kontekst, kus luuletajat 8. klassis tutvustatakse, on traagilise saatusega kirjanike ülevaade, kus kirjeldatakse taas

Liivi elu vaimuhaigusega. Ka teises peatükis samas õpikus mainitakse Liivi esmapilgul tumeda varjundiga luulet, kuid jõutakse ka positiivsemate ideedeni ja selleni, et Liiv on kirjutanud palju Eestimaast ja meie rahvast, lootes paremale tulevikule. Isamaaluulest räägitakse ka 9. klassi õpikus, kus esitatakse erinevaid luuletusi ja oodatakse õpilastelt nende sisu üle mõtisklemist ja harjutuste lahendamist.

Gümnaasium

Kirsi Rannaste ja Katre Talviste koostatud õpikus „Sõnakunsti jäljed“ (2016) on katkend Juhan Liivi jutustusest „Vari“ ja lühike meeldetuletus Liivi loomingu kohta, kus rõhutatakse, et Liiv andis kaaluka panuse eesti realistliku kirjanduse arengusse. Järgmistes peatükkides, mille teemadeks on inimene ja keskkond, tegelane ja olukirjeldus ning ühiskonnakriitika kirjanduses, tuleb seda tekstikatkendit kasutades leida vastuseid erinevatele küsimustele. Näiteks mis määras inimese sotsiaalse identiteedi 19. sajandi Eestis? Mis ja kuidas võib kannustada oma enesemääratlust ja staatust muutma? Mis tähenduses on kasutatud varju kujundit? Mida saab tekstist teada tegelaste elutingimuste ja iseloomu kohta? Mida saab järeldada ühiskonna ja ajastu kohta? (Rannaste, Talviste 2016: 56) Sellised küsimused suunavad õpilast tegelema tekstiga rohkem süvitsi ja lisaks Liivi loominguga tutvumisele jõutakse ka sügavamalt mõtlemist nõudvate küsimusteni.

Samas õpikus räägitakse ka Juhan Liivi miniatuuridest. Üheski teises kirjandusõpikus Juhan Liivi miniatuuridega ei seostata. Õpilastele lugemiseks on toodud miniatuurid „Üksinda I“, „Kui mõtted sind kisuvad kui purejad koerad“, „Kes vaba on?“ ja „Töö“. Kõigi miniatuuride kohta on ka ülesandeid ja küsimusi. „Sõnakunsti jälgedes“ on taas teemaks luuletaja elulugu ja tema loomingu tutvustamine, välja on toodud lausa loetelu Liivi tuntuimatest teostest.

Sirje Nootre õpikus „Kirjanduse kõnetus“ (2004) on peatükk luule intertekstuaalsuse kohta, kus näidatakse, et Juhan Liivi loomingust ja elusaatusest inspireerituna on sündinud mitmeid tekste, milles on selgesti tunda teiste tekstide kohalolu. Nimetatakse näiteks Gustav Suitsu „Käkimäe kägu“ või Paul Haavaoksa „Mesipuu poole“. Viimane neist on ka lugemiseks välja toodud. Selline peatükk näitab väga selgelt, et Juhan Liivi

looming on mõjutanud paljusid teisi kirjamehi ja Liivi mõned teosed on seega eesti kirjanduses tüviteksti staatuses.

Gümnaasiumi kirjanduse töövihikus „Kirjanduse kõnekus. I osa“ (2012) on peatükk, mis kujutab endast mitut lehekülge Liivi loominguga haakuvaid luuletusi, harjutusi ja küsimusi. Tekstinäidetena on seal nt Paul-Eerik Rummo „Ma seisan mesilastaruna“ ja „Me hoiame nõnda ühte“ ja seal samas kõrval Liivi „Ta lendab mesipuu poole“. Lisaks on välja toodud luuletusi, mis on Liivi loominguga põhjal kirjutatud, nt Priidu Beieri „Segan suhkrut malbelt tassis“ või „Eesti luule – mu arm“ ja Olavi Ruitlase „Tulli linnast“.

Avita gümnaasiumiõpikutes on Juhan Liiv teemaks kahes õpikus. Nendeks on „Sõnakunsti jäljed“ ja „Kirjanduse kõnetus“ ning neile lisanduvad harjutused töövihikus „Kirjanduse kõnekus. I osa“. Õpikus „Sõnakunsti jäljed“ keskendutakse näitetekstide toel Liivi proosatekstidele. Lugemiseks on esitatud lühivorme (miniature), mis on õpilasele koolitunni pikkust arvestades väga hea moodus autori tekstidega tegeleda ja seda võiks kasutada rohkemgi. Õpikus „Kirjanduse kõnetus“ on esikohal intertekstuaalsuse tutvustamine õpilastele ja häid näiteid Liivi luule intertekstuaalsuse kohta esitatakse ka õpikule vastavas töövihikus.

Kui võrrelda Avita ja Koolibri kirjandusõpikutes kajastuvat infot Juhan Liivi kohta, siis üldmulje on õpikutel üsna sarnane. Õpilastele antakse võimalus tutvuda erinevate Liivi tekstidega ja mõlema kirjastuse õpikute see osa, mis käsitleb Liivi elulugu ja selle mõju tema loomingule, tugineb suuresti Tuglase loodud Liivi-müüdile.

2.3. Abiturientide teadmiste kaardistamine Juhan Liivi kohta

Järgnevas alapeatükis kirjeldatakse Tartu Tamme gümnaasiumi abiturientide seas läbi viidud küsitlust ja selle tulemusi.

2.3.1. Meetod ja valim

Läbi viidud küsitluse eesmärgiks oli kaardistada, mida teavad abiturientid ühe Eesti tuntuima luuletaja Juhan Liivi kohta. Info kogumiseks koostati küsimustik, mis koosnes

kaheksast küsimusest. Kuus küsimust olid avatud küsimused, mis kontrollisid õpilaste teadmisi Juhan Liivi kohta. Kaks küsimust olid taustaküsimused vastajate soo ja kooli kohta. Juhan Liivi teadmisi kontrollivad küsimused olid avatud küsimused, et anda õpilastele võimalus vastata just nende sõnadega, nagu nad ise soovivad ja oskavad. Nii on võimalik saada vahetut teavet õpilaste teadmiste kohta.

Järgnevalt on esitatud küsimused, millele 12. klasside õpilased vastasid.

1. Sugu
2. Mis koolis õppisid põhikoolis?
3. Mis on esimesed märksõnad, mis Sulle meenuvad, kui kuuled nime Juhan Liiv?
4. Kes oli Juhan Liiv?
5. Mida Sa tead Juhan Liivi eluloost?
6. Kuidas kirjeldaksid Juhan Liivi loomingut? Millest ta kirjutas?
7. Milliseid Juhan Liivi teoseid Sa tead? (nimeta konkreetseid pealkirju)
8. Mida tahaksid Sina Juhan Liivi kohta küsida?

Küsitlus viidi läbi 2016. aasta detsembris ja 2017. aasta jaanuaris Tartu Tamme Gümnaasiumi kahe 12. klassi seas. Kokku küsitleti 32 õpilast, kellest 21 olid naised ja 11 mehed. Kõik vastajad osalesid uurimuses vabatahtlikult ja enne vastamist tutvustati õpilastele küsitluse käiku, selle eesmärke ja nende panuse vajalikkust. Muuhulgas rõhutati, et kui õpilane vastust ei tea, siis tuleks jääda ausaks ja vastatagi „ei tea“, sest uurijale on tähenduslik ka see. Küsitlusele vastati anonüümselt elektroonilisel teel Google Forms'i küsitluskeskkonnas.

Enamik vastajatest olid põhikoolis õppinud erinevates Tartu koolides, kuid vastajate seas oli ka õpilasi, kes põhikoolis olid õppinud Keeni põhikoolis, Ülenurme gümnaasiumis, Pirita Majandusgümnaasiumis, Nõo põhikoolis, Pühajärve põhikoolis, Lähte Ühisgümnaasiumis, Saku gümnaasiumis või Valga põhikoolis. Seega olid küsitlusele vastajad erineva taustaga.

2.3.2. Tulemused

Küsitlustulemustest võib järeldada, et vastanud õpilased teavad väga üldiselt, kes on Juhan Liiv. 32 vastanust teadis 30 õpilast, et Juhan Liiv on tuntud Eesti luuletaja/kirjanik, kuid vastused Liivi eluloo või tema loomingu kohta jäid pigem tagasihoidlikuks.

Küsimusele *Mida Sa tead Juhan Liivi eluloost?* vastasid 21 õpilast, et nad ei tea selle kohta mitte midagi, sealhulgas kirjutas üks vastaja: „*Ma olen õppinud, aga ausalt ei mäleta.*“ See tähendab, et mingil hetkel koolis on Liivi elulugu siiski teemaks olnud, kuid mingil põhjusel pole õpilasele midagi meelde jäänud. Kaks õpilast teadsid, et Liiv on sündinud Alatskivil, üks õpilane ütles, et Liivi sünnikodu on Kodavere lähedal ja üks õpilane oskas öelda, et Juhan Liiv elas 19. ja 20. sajandil. Selgus, et üks õpilane teadis, et Liiv õppis Hugo Treffneri gümnaasiumis ning üks vastaja ütles, et Liiv sündis vaeses peres ja suri, kuna ta visati rongist välja. Kolm vastajat kirjutasid, et Juhan Liiv oli vaimuhaige/läks hulluks.

Küsimusele *Kuidas kirjeldaksid Juhan Liivi loomingut? Millest ta kirjutas?* vastas 13 õpilast, et nad ei oska Liivi loomingu kohta midagi öelda või pole seda lugenud. 12 õpilast ütlesid, et Juhan Liiv kirjutas palju loodusest. Siit selgub, et Liivi kirjeldatud lihtne Eesti maastik ja looduspildid ongi õpilastele tema luulest peamiselt meelde jäänud. Üks õpilane vastas, et Liiv kirjutas isamaast ja teine, et luuletaja kirjutas Eesti ühiskonnast. Üks õpilane vastas, et Juhan Liiv kirjutas ajaloost. Nimetati ka armastust, tundeid ja seda, et Liiv kirjutas palju iseendast.

Küsimusele *Milliseid Juhan Liivi teoseid sa tead? (nimeta konkreetseid pealkirju)* vastas 22 õpilast, et sellele küsimusele nad vastata ei oska. Kaks vastajat teadsid luuletust „Eile nägin ma Eestimaad“ ja kaks õpilast teost „Nõia tütar“. Kaks vastajat mainivad luuletust „Nõmm“ ja üks ei tea küll konkreetset pealkirja, kuid oskab öelda, et on olemas selline luuletus nagu „Igav liiv ja tühi väli“. Kõik need kolm vastust viitavad luuletusele, mille pealkiri erinevates luulekogudes on olnud ka „Sügise“. Üks õpilane tsiteerib väikeste vigadega luuletust „Lumehelbeke“, teine oskab öelda, et „üks luuletus oli vist rändamisega seotud“. Mainitud saavad ka „Helin“ ja „Ta lendab mesipuu poole“.

Küsimusele *Mis on esimesed märksõnad, mis Sulle meenuvad, kui kuuled nime Juhan Liiv?* vastati kõige enam, et esimene märksõna on *luuletused* (15 tk). Sellele järgnesid

märksõnad *kirjanik ja luuletaja* (10 tk), „*igav liiv ja tühi väli*“ (4 tk). Üks õpilane vastas: „*Mustad augud laes, läks natuke hulluks*“, teine teadis Juhan Liivi nimelist Alatskivi põhikooli, mainiti ka loodust (sh rand) ja proosat ning seda, et tema luuletused on sügavamõttelised ja kaunid.

Küsitluse viimane küsimus andis vastajatele võimaluse ise midagi Liivi kohta küsida. 16 õpilast vastasid, et nemad ei oska või ei soovi midagi küsida. Need, kes pärast küsimustele vastamist Juhan Liivi peale rohkem mõtlema hakkasid, tahtsid nt teada, miks Juhan Liiv on Eestile oluline või mis ta eriliseks teeb, millised olid tema elu tipphetked ja tema nn tippteis, kui palju luuletusi ta on kirjutanud või kui paljud tema teostest on kadunud.

Küsitluse tulemustest selgus, et vastanud õpilaste teadmised Juhan Liivi elu ja loomingu kohta on üsna tagasihoidlikud. Õpilased teavad üldiselt, et Liiv on Eesti luuletaja/kirjanik, kuid tema eluloo täpsemaid fakte teavad pigem üksikud vastanutest. Ka Liivi loomingu täpsemal kirjeldamisel jäid õpilased hätta, kuid kõikide vastanute peale kokku nimetati siiski mõnda teemat, millest Liiv oma luules kirjutas (nt loodus, isamaa või ühiskond). Enamik küsitlusele vastanutest ei osanud konkreetseid Liivi teoseid nimetada, kuid paaril korral tsiteeriti mõnda tuntumat Liivi luulerida. Arvestades seda, et õpikutes domineerib Tuglase loodud Liivi-müüt ja ka tekstikatkendid on valdavalt isamaateemalised, siis on üllatav, et õpilased teavad siiski rohkem tema loodusluuletusi. Võib-olla on see märk õpilaste loomulikust huvist ja teemadest, mis tänapäeval õpilasi rohkem kõnetavad? Ehk näitavad sellised küsitlustulemused, et Liivi käsitlemisel võiks enam tähelepanu pöörata tema lihtsale luulekeelele, sõnadega looduspiltide maalimisele ja isiklikule mõtteluulele, mitte isamaa-armastusele.

3. Juhan Liivi tutvustamine muuseumi haridusprogrammide kaudu

3.1. Muuseumiõpe

2011. aasta „Põhikooli riiklikus õppekavas“ on kirjas, et õpet kavandades ja ellu viies kasutatakse nüüdisaegset ja mitmekesist õppemetoodikat, -viise ja -vahendeid. Nende hulka kuulub ka muuseumiõpe. Õppekavas on eraldi välja toodud, et õppekeskkonna võib luua ka väljaspool kooli ruume, näiteks muuseumis. (PRÕK 2011) „Eesti muuseumihariduse sõnastiku“ järgi on muuseumiõpe „muuseumikeskkonnas toimuv kontekstuaalne õppetegevus, mille raames kasutatakse eri meetodeid ning mille eesmärgiks on avardada õppija teadmisi ja arendada oskusi.“ (Lüsi jt 2015: 12) Muuseumitund on haridusprogrammi allvorm, mis „põhineb näitusel, muuseumi kogudel või teistel objektidel ning teabel, mis seostuvad muuseumi valdkonna ja keskkonnaga. Muuseumitunnil on läbiviija ja kindel sihtrühm, eeskätt haridusasutuste õpilased ning see võib toetada riiklikku õppekava. Muuseumitunni teema ja õpieesmärgid on üldjuhul piiritletud. Enamasti toetub muuseumitund kindlale kavale, kasutatakse mitmesuguseid (aktiivõppe) meetodeid, vahendeid ja materjale. Muuseumitund võib esineda üksiku temaatilise tunnina, sarjana, olla osa suuremast haridusprogrammist või -projektist.“ (Lüsi jt 2015: 11)

Muuseumis on häid võimalusi haridustegevusteks. Sinna on kogutud nii esemelist kui ka vaimset ajaloopärandit eesmärgiga seda säilitada ja uurida. Enamik Eesti muuseume on mõistnud, et muuseumiõpe on tähtis ja järjest enam pööratakse tähelepanu selle edendamisele. See, kas muuseumid kuidagi ka koolidega koostööd teevad, on täielikult nende endi initsiatiiv. Iga muuseum määrab ise teemad, mida käsitletakse ja mida nende hinnangul formaalharidus vajab; koostab õppematerjalid; reklaamib neid sihtrühmadele ning tagab õppe korraldamise oma muuseumis. Muuseumid ootavad väga, et õpetajad teeksid ettepanekuid, milliseid teemasid võiks muuseumis käsitleda ja kuidas neid interpreteerida. (Tuubel 2010) Kui muuseumid ja koolid teeksid tihedamalt koostööd, siis

saaks vältida seda, et muuseumis räägitakse sama juttu, mida koolis – õpilastele pakutaks uut lähenemist ja seega ka mitmekülsemaid teadmisi teemast.

Muuseumiõppe üks positiivne külg on see, et lõimida saab teoreetilist ja praktilist osa ning uued teadmised jõuavad õppijani isikliku kogemuse kaudu. Õppimist käsitletaksegi kui õppija aktiivset suhet keskkonnaga. Kui kogu klassiga minnakse koos muuseumisse, võiks nii õpilastele sisendada ka teadmist muuseumi kui õpikoha kohta. Pärast klassiga muuseumis käimist võiks õpilane mõista, et muuseum on koht, kus saab midagi õppida ja seda võimalust võiks tulevikus ka iseseisvalt kasutada. Kui aga muuseumisse minna koos klassiga, siis tuleb õpetajal enne klassile seletada külaskäigu mõtet ja eesmärki ning hiljem tuleb muuseumist saadud informatsiooni ja elamusi ka õppetöös kasutada, õpitut kinnistada. Vastasel korral ei pruugi muuseumis käimisel olla mingit õpetuslikku efekti. (Tuubel 2010) Muuseumikülastajale jäävad paremini meelde sellised külastused, kus ta on saanud mingi emotsiooni, kas hea või halva (Falk 2013: 119). Igasugune kogemus või emotsioon ei tähenda aga automaatselt, et see oleks hariv. Hooper-Greenhill (2007: 33) väidab, et muuseumiõppe tulemust pole alati lihtne mõista, sest see kestab vähe aega, toimub gruppides ja harva.

3.2. Eesti muuseumide haridusprogrammid

Sireli Uusmaa on oma magistritöös „Muuseum kui formaalharidust toetav õppekeskkond“ uurinud seitsme Eesti muuseumi haridusprogramme ja leidnud, et analüüsitud muuseumid rikastavad või toetavad sotsiaalainete õpinguid, ühed teadlikumalt kui teised. Samas on märgata, et muuseumid ei pööra erilist tähelepanu sellele, kuidas nad oma muuseumitunde kodulehel kirjeldavad. Õpetajale, kes muuseumi kodulehelt informatsiooni otsib, võib jääda selgusetuks, mis vanuseastmele muuseumitund on mõeldud või mida tunnis õpitakse. Kõige enam pakutakse muuseumitunde põhikooliastmele, I-III kooliaste külastab muuseumitunde ka kõige sagedamini. Uuringust on selgunud, et muuseumid kasutavad muuseumitunni rikastamiseks kõige enam töövihiku täitmist, erinevaid käelisi tegevusi, mõned muuseumid rollimänge ja lauamänge. Metoodikad, mida uuritud muuseumid oma haridusprogrammides kasutavad, on järgmised: tööleht, viktoriin, otsimismäng, grupitöö,

plakatite koostamine, filmi vaatamine, esemete katsumine, näitlikustamine. (Uusmaa 2012: 50-51)

Uusmaa magistritöös küsitleti kokku 41 muuseumi haridustöötajaid ning koostati kokkuvõtte aspektidest, millega haridustöötajate sõnul muuseumitunnis arvestama peaks. Tehti järeldus, et muuseumitunni temaatika peaks haakuma ainekavaga; muuseumitund peaks erinema koolitunnist eriti selle poolest, et peaks pakkuma uut infot; muuseumitunnis käsitletu peaks seostuma koolis õpituga; tuleks arvestada õpikute sisuga ning kooli- ja õpetajatepoolsete soovide ja arvamustega; tuleks luua seoseid reaalse elu ja koolis õpitu vahel; peaks pakkuma midagi sellist, mida koolid või lasteaiad ise pakkuda ei suuda. Samuti rõhutati, et muuseumitund peab olema kohandatud vastavalt vanusele. (Uusmaa 2012: 61)

Tartu Ülikooli muuseumi haridusprogrammide kuraator Annika Pindise sõnul on programmide kokkupanemine väga loominguline töö, millel pole kindlaid piire. TÜ muuseumide haridusprogrammide koostamisel lähtutakse õppekavast, riiklikest ainekavadest ja üldpädevuste arendamisest. Võimalusel rakendatakse ka lõimimist – nii püütakse õpetajatele anda kindlustunnet, et muuseumis veedetud aeg pole läinud raisku. Programmide kavandamisel arvestatakse ka sellega, et õpilased oleksid kaasatud, saaksid ise midagi praktiliselt teha. Kasutatakse aktiivõppe meetodeid, kus peaarõhk on uurimuslikul õppel. (Isiklik kirjavahetus Annika Pindisega, 13.04.2017)

3.3. Liivi muuseumi haridusprogrammid

Liivi muuseum pakub aastal 2017 haridusprogramme nii eelkoolile, algkoolile, põhikoolile kui ka gümnaasiumile. Infot haridusprogrammide kohta võib leida Liivi muuseumi kodulehelt www.muusa.ee. Programmid kestavad 1-2 tundi ja nende hind ühe õpilase kohta on 2 eurot. Muuseumi andmetel on neil külastajaid üle kogu Eesti, kuid haridusprogrammid on kõige populaarsemad lähipiirkonna koolide ehk Tartumaa koolide seas. Vestlusest muuseumi töötajatega selgus, et nad soovivad, et haridusprogramme külastaks rohkem ka kooligrupid mujalt Eestist. Aastas osaleb haridusprogrammides umbes tuhat õpilast.

Praeguste haridusprogrammide koostamisel pole muuseumitöötajad teadnud, mida koolis Juhan Liivi kohta õpitakse, ja seega võib haridusprogrammides olla palju kattuvusi koolitunniga. Samuti on muuseumil probleem sellega, et ühegi haridusprogrammi kohta pole kirjalikku juhist selle tunni läbiviimise ja sisu kohta. Seega on programmide läbiviimine piiratud ka inimressursi mõttes – töötuba viib tavaliselt läbi inimene, kes ise selle programmi välja on mõelnud ja teised muuseumitöötajad ei tea selle programmi kohta piisavalt palju, et tundi läbi viia. (Isiklik kirjavahetus Tanar Kirsiga, 17.04.2017)

Kuna puudub kooliõpet arvestav universaalne plaan haridusprogrammi edukaks läbiviimiseks, siis on iga muuseumitund erinev. Ühelt poolt on hea, et tunni läbiviija püüab alati läheneda kooligrupile nii, nagu just neile kõige paremini võiks sobida, kuid teisalt tähendab see, et puudub standardne plaan tunni ülesehituse, eesmärkide ja sihtgrupi kohta.

Eelkoolile ja algkoolile pakutakse järgmisi programme:

1. Miks kannab Alatskivi Keskkool Juhan Liivi nime?
2. Kirjanik Juhan Liivi kodu ehk Kuidas elas eesti talupere üle saja aasta tagasi
3. Rahvakalendri tähtpäevad
4. Talulaste mängud
5. Mängime vanu rahvajutte
6. Kodavere kiil ep õle kiäruiline ehk Nuusutame Kodavere murrakut

Peale haridusprogrammide nimede ja nende kestuse ei ole tundide sisu kohta kodulehel mingit informatsiooni. Noorematele õpilastele suunatud kuuest programmist neli ei tutvusta õpilastele Juhan Liivi, vaid puudutavad rahvakultuurilisi teemasid, nagu rahvajutud või tähtpäevad. Muuseum peab end võimalikult atraktiivseks tegema igas vanuses külastajatele ja võib arvata, et see on põhjus, miks nooremate õpilaste puhul ei keskenduta Juhan Liivi kui kirjaniku tutvustamisele, vaid õpilastele antakse ülevaade hoopis lihtsamini mõistetavatest asjadest, nagu mängud või selle kandi keelelised eripärad.

Põhikoolile pakutakse järgmisi programme:

1. Juhan Liivi elu ja looming
2. Eesti talupere tööd ja tegemised 19. saj lõpus – 20. saj alguses
3. Kirjavahetus enne, nüüd ja tulevikus
4. Kodavere kiil ep õle kiäruline ehk Nuusutame Kodavere murrakut

Kirjavahetuse arengu tunni kohta on lisaks tunni nimele kodulehel ka täpsem kirjeldus: „Mida teaksime kirjanike jt suurkujude elust ilma nendest säilinud kirjavahetusest? Vaatame Juhan Liivi kirju Liisile, vendadele ja sõpradele kui olulisi infoallikaid. Võrdleme saja aasta tagust kirjavahetust nüüdisaegsete suhtluskanalitega. Kuidas saavad tuleviku biograafid praegusaja kuulsuste elulugusid uurida? Tunni lõpus kirjutavad õpilased Juhan Liivi ajastu laadis kirja lähedasele sõbrale.“ Liisa Goldingut põhikooli kirjandusõpikutes ei tutvustata ja seega on see muuseumitunnis õpilaste jaoks ilmselt uus info ja võimalus näha Liivi romantilisemat poolt. Kodavere murraku tutvustamise programm on sama, mis algkoolile pakutav tund. Eesti talupere tegemisi tutvustav programm on Liivi muuseumi suunitlust arvestades pisut üldisem ajastu tutvustamise tund, kuid selle külastamisest võivad olla huvitatud näiteks ajalooõpetajad oma klassiga, kuna tund ei keskendu Juhan Liivi isikule. Liivi muuseumi andmetel on kõige populaarsem haridusprogramm Juhan Liivi elu ja looming. Tavaliselt eelneb loengule ringkäik muuseumis ja seejärel analüüsitakse muuseumitunnis erinevaid Liivi tekste.

Gümnaasiumile pakutakse järgmisi programme:

1. Juhan Liivi elu ja looming
2. Juhan Liiv 21. sajandil
3. Kirjavahetus enne, nüüd ja tulevikus.
4. Meie esivanemate kommetest 19.-20. saj

Kirjavahetuse arengu programm on sama, mis põhikoolile pakutav tund. „Juhan Liiv 21. sajandil“ tunni kohta kirjutatakse kodulehel: „Juhan Liiv on 21. sajandi hakul meie kirjanduses järjest olulisem. Vaatleme arvukaid teoseid ja tõlgendusi, mis on Juhan Liivi

kohta ilmunud uuel sajandil – muusikat, teatrilavastusi, ilukirjandust. Vaatame katkendeid lavastustest, kuulame eri žanrite muusikateoseid. Tutvume põgusalt ka J. Liivi kohaga maailmakirjanduses.“ Esivanemate kommete programm on üldisem ülevaade ajastust, mil Juhan Liiv elas, ja sobib seega mitte ainult kirjandushuvilistele, vaid ka näiteks ajalootunni ilmestamiseks koolis. Nii nagu põhikoolis, on ka gümnaasiumiastme kõige tellitum haridusprogramm „Juhan Liivi elu ja looming“. (Isiklik kirjavahetus Tanar Kirsiga, 17.04.2017)

Kõikidele kooliastmetele pakutakse lisaks võimalust veeta terve koolipäev Alatskivil. Selles pakkumises on neli tundi: kirjandustund Liivi muuseumis, ajalootund Alatskivi lossis, muusikatund Tubina muuseumis ja loodusõpetus Alatskivi looduskeskuses.

4. Haridusprogrammid teemal „Juhan Liivi elu ja looming“

4.1. Põhikooli tunnikonspekt ja kommentaarid

Tunni õnnestumiseks on vaja, et ruumis oleks õpilaste jaoks lauad ja toolid, projektor, millega tahvlile/seinale näidata Powerpointi esitlust ja luuletusi ning tahvel, mis on näha kõigile klassis viibijatele. Tavaliselt eelneb muuseumitunnile giidiga ringkäik Liivi muuseumis, kus õpilastele räägitakse Juhan Liivi elust ja pisut ka loomingust. Pärast seda – kohe muuseumitunni alguses – saab õpetaja küsida, mida õpilased, arvestades eelnevaid teadmisi ja äsja lõppenud ringkäiku, Liivi kohta teavad. See annab õpilastele võimaluse näidata oma teadmisi ning õpetajale ülevaate sellest, kas midagi olulist on veel puudu või vaja üle korrata. Magistritöö jaoks läbi viidud küsitlusest Tartu Tamme gümnaasiumi abiturientide seas selgus, et õpilased ei tea Liivi elu või loomingu kohta eriti palju, kuid kuna enne muuseumitundi toimub ringkäik muuseumis, siis tõenäoliselt on õpilastel midagi siiski meelde jäänud.

Kordamiseks kasutatakse tahvlit, kuhu õpetaja kirjutab õpilaste lausunud märksõnad, et tekiks märksõnaskeem. Ilmselt nimetavad õpilased märksõnu täiesti juhuslikus järjekorras ja õpetaja ülesandeks on need märksõnad püüda paigutada skeemile nii, et sarnased sõnad on koos. Näiteks oleks ühes kandis märksõnad, mis puudutavad Liivi lapsepõlve või perekonda, teises kohas Liivi ajalehtedes töötamise märksõnad, kolmandas kohas Liivi luulekeelt iseloomustavad märksõnad jne. Juba sõnade nimetamise käigus saab õpetaja esitada õpilastele lisaküsimusi ja lasta põhjendada, miks selline sõna välja pakuti. Kui põhjendustega jäädakse hätta, siis aitab õpetaja õpilasi küsimustega suunates. Kui pärast õpilaste pakutud sõnu on skeemilt puudu Liivi elu või loomingut puudutavad väga tähtsad märksõnad (näiteks haridus, töö ajalehtedes, loodusluule, eksistentsiaalne luule jne), siis lisab õpetaja need sinna ise ja räägib juurde, miks need on olulised. Igal juhul püüab õpetaja oma lisainfos ja kirjeldustes hoiduda Tuglase loodud Liivi-müüdist, mis domineerib kirjandusõpikutes ja esitada seega infot, mida õpilased ilmselt koolis kuulnud pole.

Tunni jooksul vaadatakse kokku kolme videokatkendit lavastusest „Kus sa oled, Juhan Liiv?“. Selle lavastuse kasutamine on tunnikavasse kirjutatud mitmel põhjusel: esiteks seetõttu, et õpilased näeksid, et Juhan Liiv ja tema looming pole pisut enam kui sada aastat pärast luuletaja surma ära unustatud, vaid ta inspireerib veel tänapäevalgi inimesi erinevates kunstivormides. Teise põhjusena võib välja tuua selle, et katkendite sisu annab hea võimaluse rääkida Liivi elu erinevatest hetkedest. Kolmandaks esitatakse igas videolõigus ka üks luuletus või selle osa ja nii ei tutvuta luuletustega ainult neid paberilt lugedes, vaid kuuldakse ka professionaalse näitleja esitust.

Esimene videokatkend on valitud põhjusel, et Liivi lapsepõlve ja noorusaega koolis kirjandusõpikutes eriti ei puudutata, aga see pole luuletaja elulugu käsitledes sugugi ebaoluline osa. Katkendi järel on õpetajal võimalus lühidalt rääkida Liivi nooruspõlvest ja sellest, et isa ei tahtnud, et sünniks poeg ning kui hiljem selgus, et Liiv tegeleb kirjutamisega, polnud see taas perele meeltemööda. Arvati, et see pole mingi õige töö ja leiba see lauale ei too. Vaesuse osas oli isal õigus, sest Liiv polnud kunagi oma eluajal majanduslikus mõttes eriti rikas. Teine videokatkend ongi sellest hetkest, kus Liivil pole raha enda korteri eest maksta. Katkendites viidatakse luuletusele „Lumehelbeke“ ning esitatakse luuletused „Helin“, ja „Mina ei tea, kust ma rõõmu võtan“. Viimane luuletus annab võimaluse rääkida raskematest aegadest Liivi elus, kuid jõuda ka positiivseni: millest tundis luuletaja rõõmu? Luuletusest selgub, et Liivi tundis rõõmu loodusest, millest on tal kirjutatud palju luuletusi. Seda osa rõhutataksegi.

Järgmine ülesanne on paaristöö. Iga paar saab paberilehe ja paljunduse luuletuse „Ta lendab mesipuu poole“ käsikirjast. Alguses ei öelda õpilastele, mis luuletusega tegemist on ja nad peavad käekirja välja lugema ja luuletuse ise paberile ümber kirjutama. Selle ülesande käigus näevad õpilased, missugune oli Liivi käekiri ja kuna ilmselt on selle välja lugemisega paljudel raskusi, siis paneb see ehk nad mõtlema ka sellele, et enda käekirja korralikuna hoida. Kuna mitmed õpilased on selle luuletuse sõnadega kokku puutunud näiteks laulupeol, siis lihtsustab see kohati ka käekirjast aru saamist. Luuletuse lõpp on aga üsna segadust tekitav: kõigepealt on Liiv kirjutanud ühtmoodi lõpu, kuid hiljem selle maha tõmmanud ja kirjutanud teise lõpu. Kui luuletused on maha kirjutatud, siis kuvab õpetaja luuletuse tahvlile, aga selle lõpuga, mis Liiv oli maha tõmmanud. Tuntud lõpp on „ja tõttad isamaa poole!“, kuid ringlemas on ka variant lõpust „kui kotkas tõused ta poole!“. Õpilastele antakse võimalus kõigepealt pakkuda, miks üldse on erinevates

luulekogudes erinevad lõpud. Pärast vastuste kuulamist saab õpetaja seda põhjendada. Seejärel laseb õpetaja õpilastel kirjeldada, kuidas erinev lõpp luuletust muudab. Selline ülesanne on tunnikavas, kuna tegemist on Liivi ühe tuntuima luuletusega, aga väga paljud ei tea, et sellel on kaks erinevat lõppu. Kooliõpikutes sellest juttu pole – nii võiks selle teadmise saada muuseumist.

Kolmas videokatkend, mida õpilastele näidatakse on samast lavastusest koht, kus Liiv näitab vennale oma luuletusi ja saab kommentaari, et „ega nad ilusad ei ole“. See on viide Liivi luuletusele „Ilus ta ei ole“. Talle heidetakse ette, et tema luuletused ei räägi armastusest, lilledest ja ilusatest asjadest ning selle peale toob Liiv näite, et tal on ju ka luuletus „Ta lendab mesipuu poole“, mis on väga ilus. Vend vaidleb ka sellele vastu, sest „surmatuul“ ja „surmakuul“ rikuvad selle luuletuse ära ning nii pole see enam mingi armastusluuletus. Keegi ei armasta oma isamaad niimoodi. Katkendi lõpus etendatakse Liivi eluloost tuntud kohta, kus ta ütleb oma vennale, et praegu teatakse Juhani tema venna järgi, aga tuleb aeg kui venda teatakse Juhani järgi. Pärast video vaatamist põhjendavad õpilased, kas nende arvates räägib „Ta lendab mesipuu poole“ armastusest.

Järgmise ülesande jaoks jagunetakse kolmeliikmelistesse gruppidesse. Loodetavasti on igal õpilasel nutitelefon, kuid kui kõikidel ka pole, siis on tähtis, et rühmas vähemalt ühel inimesel see olemas oleks. Õpilased logivad sisse Liivi muuseumi avalikku WiFi võrku ja tõmbavad enda telefoni PDF-i luulekogust „Sinuga ja sinuta“. Iga rühm peab koostama vähemalt 8-realise luuletuse, mis oleks võimalikult liivilik ja mille read pärineks erinevatest Liivi luuletustest. Seega tuleb olemasolevatest luuletustest kokku panna uus. Telefonis luulekoguga tutvumise juures on mugav see, et õpilased saavad kasutada „otsi“ funktsiooni ehk kui neil on mingi luulerida, kus on näiteks sees sõna *sügis*, siis saavad nad kerge vaevaga üles leida ka ülejäänud luuletused, kus mainitakse sõna *sügis* ja nii on sobivate luuletuste leidmine lihtsam. Kui õpilased ise peavad aktiivselt luuletusi lugema ja nendest midagi uut kokku panema, on tõenäolisem, et neile jääb ka mõni uus luuletus meelde. Loomulikult pole keelatud kasutada ka neid luuletusi, millest muuseumi ringkäigul või muuseumitunnis äsja juttu on olnud ja mis on neis mingeid emotsioone tekitanud. Iga rühma esindaja kannab lõpuks kogu klassile valminud luuletuse ette.

Muuseumitunni viimane ülesanne on samuti rühmatöö ja rohkem aktiivsust nõudev kui eelmised ülesanded. Nüüd jagunevad õpilased 4-liikmelistesse gruppidesse ja iga rühm

tõmbab endale loosiga teema. Saadud teema järgi tuleb filmida umbes kolme minuti pikkune video muuseumiterritooriumil (näitusemajas, rehielamus, aidas, suitsusaunas, õunapuuaias või mõnes muus kohas). Õpilased ise on näitlejad, režissöörid, kaameratehed ja hiljem kodus/koolis monteerijad. Teemadeks on fraasid Liivi loomingust ja oma teema tõlgendamisel on neil vabad käed. Nad võivad kujutada Liivi elu, teha humoorika video, esitada tema luuletusi või käsitleda loositud teemat mis tahes muul moel. Kuna enamik teemasid on tuntud luuletustest, siis võivad õpilased soovi korral enne filmima asumist luuletusega tutvuda. Teemade valik: „Ilus ta ei ole“, „Kui seda metsa ees ei oleks“, „Igav liiv ja tühi väli“, „Kes minevikku ei mäleta, elab tulevikuta“, „Tulin linnast, lumesadu...“, „Mis on, mis paistab kaugel merel...“, „Oleks mul üks kamber“, „Ma kõndisin metsa poole“, „Eile nägin ma Eestimaad“.

Kui õpilastel saab materjal filmitud, siis sellega ülesanne lõppeb. Nende videote monteerimine ja esitamine toimub hiljem koolis, kus õpetaja saab teha kokkuvõtteid muuseumitunnist ning õpilastel on võimalus meenutada, mida nad nägid ja kuulsid. Parimad videod saadab õpetaja hiljem ka Liivi muuseumile. Muuseumitunni lõpus annavad õpilased tunni kohta tagasisidet oma nutitelefoni abil, vastates küsitlusele Google Forms keskkonnas. Tagasiside koosneb kolmest küsimusest.

1. Mis Sulle tänases tunnis eriti meeldis?
2. Mis Sulle tänases tunnis ei meeldinud või mida võiks muuseum tulevikus teisiti teha?
3. Hinda tänast muuseumitundi 10-palli skaalal. (1 – väga igav tund, mulle ei meeldinud mitte miski ja ma ei saanud teada mitte midagi uut. 10 – väga lahe tund. Mul oli põnev ja õppisin uusi asju.)

Tunnikonspekt põhikoolile

Haridusprogramm: Juhan Liivi elu ja looming (1,5 tundi)

Sihtgrupp: Põhikool

Tunni tegevused: Õpilane meenutab, mida ta Juhan Liivi kohta teab; loeb ja analüüsib erinevaid Liivi luuletusi; loeb käsikirja ja kirjutab selle järgi luuletuse paberile; töötab rühmas ja kirjutab mõne Liivi luuletuse järgi ise uue, sellest inspireeritud luuletuse; esitab enda mõeldud luuletuse; filmib video mingist Liivi teosest tuntud tsitaadi järgi.

Tunni väljundid: Tunni lõpuks teab õpilane, missugune elu oli Juhan Liivil; oskab nimetada erinevaid Liivi luuletusi; teab Liivi loomingu tunnusjooni.

Üldpädevuste arendamine:

Kultuuri- ja väärtuspädevus – Tutvutakse eesti kultuuripärandiga; kujundatakse ilumeelt; väärtustatakse luuletaja loomingut.

Sotsiaalne pädevus – Tehakse koostööd erinevate inimestega erinevates situatsioonides.

Suhtluspädevus – Väljendatakse end selgelt, asjakohaselt ja viisakalt; esitatakse ja põhjendatakse oma seisukohti; loetakse ja kirjutatakse luuletusi.

Ettevõtlikkuspädevus – Näidatakse algatusvõimet filmi tegemisel; vastutatakse tulemuse eest;

Digipädevus – Nutitelefonil abil otsitakse luulekogust luuletusi.

Eelnevalt vajalikud tegevused õpetajale: Valmistada ette klassiruum, avada PDF „Sinuga ja sinuta“, kontrollida Powerpointi olemasolu; kontrollida lavastuse „Kus sa oled, Juhan Liiv“ olemasolu; printida lehed „Ta lendab mesipuu poole“ käsikirjadest, võtta kaasa paberid, kuhu kirjutada luuletus.

Tunniks vajalikud materjalid ja vahendid: Tahvel ja markerid, Powerpoint „Liivi kordamine“, PDF „Sinuga ja sinuta“ luulekogust, video lavastusest „Kus sa oled, Juhan Liiv“, „Ta lendab mesipuu poole“ käsikirjad; paberid, kuhu kirjutada luuletused; igal õpilasel internetiühendusega telefon.

<http://vana.no99.ee/images/files/liiv.pdf> - PDF luulekogust „Sinuga ja sinuta“

<http://lingid.ee/Juhan> - tagasiside tunni kohta

Tunni osad	Tegevuste kestus (minutites)	Õpetaja poolt kavandatud ja organiseeritud õppetegevuste kirjeldus	Õppijate tegevus
I Evokatsioon	1 7	<p>Õpetaja tutvustab end ja seda, mis tänases tunnis toimuma hakkab.</p> <p>Õpetaja küsib, mida õpilased praegu, arvestades koolis õpitut ja äsjast ringkäiku muuseumis Juhan Liivi ja tema loomingu kohta teavad. Tahvlile koostatakse märksõnaskeem. Põnevamate kohtade juurde räägib õpetaja lisainfot, rõhutades loomingu juures Liivi eksistentsiaalse mõtteluule tunnuseid.</p>	<p>Kuulavad.</p> <p>Pakuvad välja märksõnu, mis neile seostuvad Juhan Liivi või tema loominguga.</p>
II Põhiosa	5 5	<p>Vaadatakse katkendit lavastusest „Kus sa oled, Juhan Liiv?“ alates 12.00–16.00. Enne video käima panemist ütleb õpetaja, et õpilased jälgiksid, miks isa oli nii vastu Juhani luuletajaks saamisele. Mida ta kartis? Videost selgub, et Juhani isa polnud rahul, et sündis poeg ja veel vähem meeldis talle, et poeg tahab luuletajaks saada. Ta kartis, et luuletajaamet ei too leiba lauale. Katkend lõppeb luuletusega „Helin“. Pärast video üle arutamist kuvab õpetaja tahvlile ka täispika luuletuse „Helin“, et õpilased saaksid läbi lugeda terve luuletuse (videos esitatakse sellest vaid üks osa).</p> <p>Katkend alates 39.30–41.22. Juhan Liiv ongi nõnda vaene, nagu tema isa arvas, et juhtub. Luuletus „Mina ei tea, kust ma rõõmu võtan“. Õpetaja räägib raskematest aegadest Liivi elus.</p>	<p>Vaatavad katkendit, loevad luuletust ja vastavad õpetaja küsimusele.</p> <p>Vaatavad katkendit ja kuulavad.</p>

	3	<p>Õpetaja kuvab tahvlile luuletuse „Mina ei tea, kust ma rõõmu võtan“. Õpetaja palub luuletusest leida kohad, mis kirjeldavad, millest leidis Liiv rasketel aegadel rõõmu. Vastus: kodumaa aasad, Eesti laulukaja, haljaste kaskede koha, koit ja eha. Selgub, et Liivi tegi rõõmsaks Eesti kaunis loodus. Jõutakse selleni, et loodus oli Liivi luules tähtsal kohal ja ta kirjeldab seda paljudes luuletustes.</p>	Loevad luuletust ja nimetavad, millest leidis Liiv rõõmu.
	15	<p>„Ta lendab mesipuu poole“ käekirja järgi ümber kirjutamine. Õpilased jagunevad paaridesse ja iga paar saab paljunduse käsikirjalisest luuletusest ja peab selle ümber kirjutama. Õpetaja kuvab hiljem tahvlile ka teistsuguse lõpuga luuletuse ja järgneb arutelu, miks on erinevate autorite koostatud luulekogudes luuletusel erinev lõpp. Kuidas selline uudne lõpp luuletust muudab? Luuletus on üles ehitatud mesilase ja inimese võrdlusele ja viimases reas ilmuv kotkas ei anna sellele midagi juurde, vaid mõjub üleliigsena.</p>	Kirjutavad luuletuse ümber ja arutlevad, kuidas erinev lõpp luuletust muudab.
	7	<p>Katkend lavastusest „Kus sa oled, Juhan Liiv?“ alates 26.40–32.00. Liiv näitab oma luuletust ja saab vennalt kommentaariks, et „ega nad ilusad ei ole“. Liiv seletab, et tal on ka ilusaid luuletusi nagu „Ta lendab mesipuu poole“, mis räägivad isamaa-armastusest. Katkend lõppeb sellega, et Juhan ütleb oma vennale, et praegu teatakse Juhanit tema venna järgi, aga tuleb aeg, kui see on vastupidi. Pärast küsib õpetaja, mida arvavad õpilased, kas see luuletus räägib armastusest? Miks?</p>	Vaatavad katkendit ja vastavad õpetaja küsimusele.

	15	Jagunetakse kolmeliikmelistesse gruppidesse. Iga grupi ülesanne on avada oma telefonis PDF luulekogust „Sinuga ja sinuta“ ja välja mõelda võimalikult liivilik luuletus, kasutades luuleridu erinevatest Juhan Liivi luuletustest. Abivahendina võib kasutada nt „otsi“ funktsiooni, kus õpilased saavad sisse trükkida sõna ja vastetena näevad kõiki luuletusi, kus seda sõna kasutatud on. Valmib vähemalt 8-realine luuletus.	Töötavad rühmas ja kasutavad oma telefoni, et tutvuda erinevate Liivi luuletustega. Koostavad vähemalt 8-realise luuletuse Liivi erinevatest luuletustest.
	10	Valminud luuletuste esitamine suuliselt.	Iga rühm esitab enda luuletuse.
III Refleksioon	20	<p>Õpilased jagunevad 4-liikmelistesse gruppidesse ja tõmbavad loosiga endale teema. Iga rühma ülesanne on filmida oma teemal umbes 3 minuti pikkune video muuseumi territooriumil (näitusemaja, rehielamu, ait, suitsusaun, õunapuuaed jne). Õpilased ise on näitlejad, režissöörid, kaameramehed ja hiljem kodus/koolis monteerivad. Oma teema tõlgendamisel on neil vabad käed. Kuna enamik teemasid on tuntud luuletustest, siis võivad õpilased soovi korral enne filmima asumist luuletusega tutvuda.</p> <p><u>Teemade valik:</u> „Ilus ta ei ole“, „Kui seda metsa ees ei oleks“, „Igav liiv ja tühi väli“, „Kes minevikku ei mäleta, elab tulevikuta“, „Tulin linnast, lumesadu...“, „Mis on, mis paistab kaugel merel...“, „Oleks mul üks kamber“, „Ma kõndisin metsa poole“, „Eile nägin ma Eestimaad“</p>	Filmivad oma teema järgi video.

	2	<p>Videote monteerimine jääb koduseks tööks ja valminud videoid näidatakse hiljem koolis, kus õpetaja saab teha kokkuvõtteid muuseumitunnist.</p> <p>Tagasiside andmine muuseumitunnile telefonis: http://lingid.ee/Juhan</p>	Õpilased avavad oma telefonis lingi ja vastavad kolmele küsimusele.
--	---	--	---

Kodune töö: Muuseumis valminud video monteerimine.

4.2. Gümnaasiumi tunnikonspekt ja kommentaarid

Tunni läbiviimiseks on vaja samu vahendeid, mis põhikooli tunnis: laudu, toole, tahvlit ja projektorit. Ka gümnaasiumile suunatud tunnile eelneb tavaliselt ringkäik muuseumis ja seega on tunni algus nii põhikoolis kui ka gümnaasiumis ühesugune. Tahvlile koostatakse märksõnaskeem Liivi elu ja loomingu kohta (lähemalt lk 31).

Järgneb arutelu teemal, missugune inimene oli Juhan Liiv. Ülesande eesmärk on lasta õpilastel jagada oma arvamust ja mõtteid. Arusaamad võivad olla väga erinevad, kuid tähtis on, et õpilased oma seisukohti põhjendaks. Näiteks võib-olla arvab keegi, et Liiv oli väga õnnetu inimene, kuid sellisel juhul tuleb õpilasel tuua konkreetseid näiteid luuletaja elust, mis tema väidet tõestaksid. Samas võib keegi teine öelda, et Liiv oli hoopis väga enesekindel mees, sest ta kirjutas luuletusi isegi siis, kui tema lähedased ütlesid, et see pole mõistlik. Ülesande juures on tähtis, et kõik, kes soovivad midagi öelda, kuulataks ära, sest nii võib juhtuda, et pakutakse välja täiesti uudseid omadusi, mida tavaliselt Liiviga ei seostata. Pärast seda küsib õpetaja, kas õpilased oskaksid Liivi võrrelda mõne teise inimesega. See võib olla tegelane mõnest raamatust või päriselt eksisteeriv tuntud inimene. Kellele Liiv võiks sarnaneda? Ka siin võib vastuseid tulla seinast seina ja üht kindlat õiget vastust ei ole – tähtis on oma argumenti põhjendada. Kui keegi peaks võrdlema Liivi „Kevade“ Arnoga, siis liigutakse järgmise ülesande juurde. Kui keegi ise sellise võrdluse peale ei tule, siis ütleb õpetaja, et tema arvates võib Liivi võrrelda „Kevade“ Arnoga ja küsib, mida õpilased sellisest mõttest arvavad.

Pärast suuliselt Liivi võrdlemist teiste inimestega jagab õpetaja igale õpilasele töölehed, mille esimest harjutust hakataksegi nüüd täitma. Selleks on Jüri Kolgi luuletus „arno apooria“ ja õpilaste ülesandeks on märkida luuletuses kohad, kus võib Arno ja Liivi vahel sarnasusi leida. Arnot teavad inimesed kui mõtlikku, tundlikku ja lüürilise mõttelaadiga poissi ning selliseks inimeseks peetakse ka Juhan Liivi. Fraasis *närviliselt jookseb ta palituhõlmad eest lahti* võib õpetaja mainida seda, et Liiv annetas kuulu järgi oma ainsa mantli Estonia teatri ehitamiseks. Närvilisus ja palavikulisus võivad viidata Liivi tervisele, samamoodi ka fraas *nad saadavad talle raskeid unenägusid*, mis võib märkida Liivi haigusaja ettekujutlusi. Fraas *liisunud vatitekk rõhub ta luidrat kogu* viitab Liivi välimusele (kõhn ja pikk mees). Luuletuse lõpus mainitakse ka Arno silmarõõmu Teelet, kes on Imelikuga kabeliaias. Ka Liivil oli Liisa, keda ta armastas ja kellest ta alati unistas, kuid kellega ta siiski oma suuri plaane ellu ei viinud.

Liisaga seondub ka järgmine ülesanne töölehel. Õpetaja laseb õpilastel kuulata kaht laulu, mis mõlemad on tehtud luuletuse „Sa tulid“ sõnade järgi. Õpilaste ülesanne on laule kuulates täita tabel selle kohta, mis mõtteid need laulud tekitavad ning mis on neis sarnast ja erinevat. Esimese loo esitaja on džässmuusik Karmen Rõivassepp ja lugu tekitab õpilastes ilmseid positiivseid ja helgeid mõtteid. Teist lugu esitab ansambel Vantorel ja kuigi laulu tekst on sama, siis pole see nii helge kõlaga, vaid natuke õudust ja kõhedust tekitav. Ülesande üks eesmärk on näidata õpilastele, et Liivi looming elab edasi uutes kunstivormides veel isegi sada aastat pärast luuletaja surma. Pärast tabeli täitmist ja vastuste üle arutlemist küsib õpetaja, kellele mõeldes võis Liiv sellise luuletuse kirjutada. Vastus on Liisa Marie Golding.

Järgmise ülesande jaoks tuleb kõigepealt õpilastel läbi lugeda katkend Tuglase kirjutatud monograafiast ning seejärel tuleb tekstis märkida kohad, kus Tuglas esitab konkreetseid fakte Liivi elust. Tuleb välja, et tegelikult ei ole selles tekstis põhimõtteliselt mitte ühtegi fakti, Tuglas keskendub Liivi tunnete ja mõtete kirjeldamisele, mida loogiliselt mõeldes ei saa teada keegi teine, kui Liiv ise. Pole võimatu, et Liiv tõepoolest tundis end tekstis kirjeldatud viisil (meeleolu ärevalt pingul, mõtted keskendatud, hoolimatus oma tervise suhtes jne), kuid need pole faktid, mille paikapidavust saaks keegi teine, näiteks Tuglas, kontrollida. Seega märgitakse järgmisena tekstis kohad, kus fakt ja fiktsioon põimuvad ning selgub, et nii tuleb alla joonida peaaegu terve tekst. Ülesande mõte on näidata õpilastele, et Liivi monograafia kirjutamine oli küll tänuväärne töö, mis andis inimestele

võimaluse luuletaja kohta palju teada saada, kuid kõike, mis seal kirjas, ei saa alati võtta tõe pähe – tuleb lugeda ja mõelda kriitiliselt. Harjutuse lõpuks palub õpetaja õpilastel sõnastada, millise kujutluspildi Tuglas selle katkendi järgi Liivist loob, ning rõhutab, et nii luuaksegi müüti.

Järgmine ülesanne annab võimaluse tutvustada õpilastele Liivi luuleauhinda, mida antakse välja igal aastal ühele kirjanikule, kes on avaldanud liivilikku vaimsust kandva luuletuse. Liivi luuleauhinnast pole üheski kirjandusõpikust juttu ja võimalik, et see tuleb õpilastele täiesti uue teadmisenä. Õpilastele on välja toodud 1995. aastal auhinna saanud Mari Vallisoo luuletus „Tarkust armastanud“ ja õpetaja võib autorit tutvustades öelda näiteks seda, et ta on pärit samast kandist, kus Liivgi. Luuleauhinna kohta tuleks mainida, et selle võitja saab auhinnaks karjasemärsi ning ka tunni alguses loetud luuletuse „arno apooria“ autor Jüri Kolk sai selle preemia aastal 2015. Õpilaste ülesandeks on kõigepealt luuletus läbi lugeda ja seejärel koos paarilisega arutleda, mis põhjusel see luuletus võis auhinna saada. Vastusena võib kõlada näiteks, et see on lihtne luuletus nagu Liivigi omad. Luuletuse sisus osutab Liivi isikule mitu kohta: esimene rida *Tarkust armastanud, aga liiga* näitab, et Liiv tahtis ise õppida, koolis käia ja haridust omandada, kuid fraasi lõpp viitab sellele, et võib-olla ta läks sellega liiale ning läks selle pärast hulluks. Fraas *Läinud jalgsi mitte Rooma, mitte Riiga* osutab sellele, et Liiv rändas sageli ilmast hoolimata jala pikki vahemaid. Mõte *Kus ta valgeis sukis läbi ilma musta komberdab, kus tuhm ja saast. Mis tal arus! Laulud isamaast* võiks sümboliseerida seda, et Liiv oma luuletuste kirjutamise tuhinas mõjus kõrvaltvaatajatele teinekord veidrana, sobimatuna nagu valged sukad mustas poris. Aga tal oli eesmärk ja põhjus, miks ta luuletusi kirjutas: isamaa-armastus. Põhjuseid, miks see luuletus võis auhinna võita, võib olla erinevaid ning õpilaste seisukohad ja põhjendused kuulatakse ära. Pärast arutelu paneb õpetaja käima video, kus Liivi luulekonkursil osalev noormees esitab väga ilmekalt ja näitlejameisterlikult sedasama luuletust, kuid muudab ära esimese rea, öeldes „Tarkust armastanud, aga mitte liiga“. Õpilaste ülesandeks on kommenteerida, kuidas luuletus sellise sõna lisamisega muutus. Samuti võiksid õpilased põhjendada, mida nad sellisest esitusest arvavad. Kas neile meeldis see? Mis oli selle juures head või halba?

Pärast selle luuletuse analüüsi avab õpetaja Powerpoint esitluse, kus on kolm näidet selle kohta, kuidas Liivi luuletusest inspireeritult on kirjutatud uusi luuletusi. Nendega tutvumise järel avavad õpilased oma telefonis PDFi luulekogust „Sinuga ja sinuta“ ning

püüavad ise samamoodi Liivi luuletuse järgi ise uue luuletuse kirjutada. Seda võib teha üksinda, kuid kes soovib, võib seda teha ka koos paarilisega. Hiljem kantakse valminud luuletused ette.

Tunni viimase ülesandena avab õpetaja Powerpoint esitluse, mille abil korratakse tunnis õpitut ja meenutatakse, mida Liivi kohta muuseumi ringkäigul ja tunnis teada saadi. Õpetaja esitab küsimuse ja need, kes teavad tõstavad käe. Seejärel saab keegi õpilastest vastuse öelda. Slaididel ilmub kõigepealt küsimus ja kui sellele on klassis vastus kõlanud, siis järgmise hiireklõpsuga avaneb vastus. Tunni lõpetuseks saab iga õpilane oma telefonis (lingid.ee/Juhan) anda tagasisidet selle kohta, kuidas talle tund meeldis. Küsimused on samad, mis põhikoolile suunatud tagasisides.

Tunnikonspekt gümnaasiumile

Haridusprogramm: Juhan Liivi elu ja looming (1,5 tundi)

Sihtgrupp: Gümnaasium

Tunni tegevused: Õpilane meenutab, mida ta Juhan Liivi kohta teab; võrdleb Liivi teiste kirjanike või kirjandusest tuntud tegelastega; kuulab erinevaid laule ja võrdleb neid; loeb teksti ning otsib selles fakti ja fiktsiooni põimumist; põhjendab, miks võis loetud luuletus saada luulepreemia; tutvub Liivi luuletustega ja kirjutab ise ühe luuletuse mõne Liivi luuletuse järgi.

Tunni väljundid: Tunni lõpuks teab õpilane, missugune elu oli Juhan Liivil; oskab nimetada erinevaid Liivi luuletusi; teab Liivi loomingu tunnusjooni; oskab välja tuua sarnasusi ja erinevusi erinevate inimeste või erinevate laulude vahel; teeb vahet faktil ja fiktsioonil.

Üldpädevuste arendamine:

Kultuuri- ja väärtuspädevus – Tutvutakse eesti kultuuripärandiga; kujundatakse ilumeelt; väärtustatakse luuletaja loomingut.

Sotsiaalne pädevus – Tehakse koostööd erinevate inimestega erinevates situatsioonides.

Suhtluspädevus – Väljendatakse end selgelt, asjakohaselt ja viisakalt; esitatakse ja põhjendatakse oma seisukohti; loetakse ja kirjutatakse luuletusi.

Digipädevus – Nutitelefonil abil otsitakse luulekogust luuletusi.

Eelnevalt vajalikud tegevused õpetajale: Valmistada ette klassiruum, printida töölehed, otsida välja laulud Youtube'st, avada PDF „Sinuga ja sinuta“, kontrollida Powerpointide olemasolu, kontrollida luuletuse „Tarkust armastanud, aga liiga“ video olemasolu

Tunniks vajalikud materjalid ja vahendid: Tahvel ja markerid, Powerpoint „Liivi kordamine“, Powerpoint „Liivist inspireeritud luuletusi“, tööleht „Tööleht gümnaasiumile“, PDF „Sinuga ja sinuta“ luulekogust, video „Tarkust armastanud“ luuletuse ettekandest

<https://www.youtube.com/watch?v=AObD3ROrx9Y> – Karmen Rõivassepp „Sa tulid“

<https://www.youtube.com/watch?v=E2nkc61IAYs> – Väntorel „Sa tulid tuppä“

<http://vana.no99.ee/images/files/liiv.pdf> - PDF luulekogust „Sinuga ja sinuta“

<http://lingid.ee/Juhan> - tagasiside tunni kohta

	10	<p>mõeldes see luuletus võis olla kirjutatud.</p> <p>Tuglase monograafia katkendi lugemine. Õpilased joonivad alla faktid ning kohad, kus fakt ja fiktsioon segunevad. Õpetaja küsib, millise pildi loob Tuglas Liivist selle katkendi põhjal. Lõpuks rõhutab, et nii luuaksegi müüti.</p>	Loevad katkendit ja vastavad küsimustele.
	6	<p>Luuletus „Tarkust armastanud“ analüüs paarilisega. Miks see luuletus võis saada Liivi luuleauhinna? Mis selles on liivilikku või Liivi vaimsust kandvat?</p>	Loevad luuletust ja püüavad põhjendada, miks see luuletus on auhinda väärt.
	4	<p>Video sama luuletuse ettekandest. Kuidas muutub luuletus, kui esimeses reas on üks sõna juurde pandud? Mida arvata esitusest?</p>	Arutlevad, kuidas luuletus muutub. Mis selle ettekande juures oli head? Mis oli halba?
	15	<p>Õpetaja avab Powerpointi esitluse „Liivist inspireeritud luuletusi“, kus on näited luuletustest, mis on kirjutatud mõne Juhan Liivi luuletuse järgi. (Lisa 2. Liivist inspireeritud luuletusi). Ülesanne on koostada ise (kas üksinda või paarilisega) üks Liivi luuletusest inspireeritud luuletus.</p>	Loevad näiteid Liivi luuletuste järgi koostatud luuletustest. Avavad oma telefonis PDFi „Sinuga ja sinuta“ luulekogust, tutvuvad luuletustega. Koostavad üksi või paarilisega koos Liivi mingi luuletuse järgi ise uue luuletuse.
	10	<p>Luuletuste esitamine.</p>	Esitavad oma luuletuse.
III Refleksioon	10	<p>Õpitu kordamine viktoriini abil. (Lisa 3. Juhan Liivi kordamine). Powerpoint „Liivi kordamine“. Vajadusel seletab õpetaja üle vastused, mida õpilased ei teadnud.</p>	Vastavad slaididel kuvatud küsimustele suuliselt.
	2	<p>Tagasiside tunni kohta telefonis: http://lingid.ee/Juhan</p>	Õpilased annavad tagasisidet tunni kohta.

Kokkuvõte

Juhan Liiv on üks eesti kirjanduse suurkujusid ja seega käsitletakse tema teoseid ka koolis. Kirjaniku elu ja loomingut on uurinud paljud huvilised ja see on endaga kaasa toonud olukorra, kus infot Liivi kohta leidub palju, kuid kõik uurijad ei kirjelda tema elu ja loomingut alati samu seikasid rõhutades. Juhan Liivi uurijatest kerkib esile kolm nime: Friedebert Tuglas, kes rõhutab kirjaniku elu ja loomingu juures tema traagilist elu ning kelle järgi Liivi parimad kirjatööd valmisid pärast kirjaniku haigestumist skisofreeniasse; Aarne Vinkel, kelle arvates Liivi luule polnud enne haigust oluliselt kehvem ja kes on püüdnud avaldada Liivi luulet võimalikult algsel kujul, muudatusi tegemata; Jüri Talvet, kes leiab, et Liivi luule erakordsus polegi seotud tema vaimuhaigusega, vaid hoopis luuletaja üldise isikupärase luule- ja elufilosoofiaga, mis teeb tema loomingu nii eriliseks.

Käesolevas magistritöös uuriti kirjastuste Avita ja Koolibri kirjandusõpikuid nii põhikoolile kui ka gümnaasiumile ning leiti, et õpikutes keskendutakse peamiselt Tuglase loodud Liivi-müüdile ja esitatakse tema koostatud monograafia põhiideid. Samuti viidi läbi küsitlus Tartu Tamme gümnaasiumi abiturientide seas, mille tulemustest selgus, et õpilased ei tea tegelikult Liivi kohta eriti palju. Peaaegu kõik vastanud teadsid, et Juhan Liiv oli eesti kirjanik/luuletaja, kuid tema eluloo või loomingu kohta oskasid täpsemaid fakte nimetada vähesed.

Magistritöö praktiline väärtus seisneb Liivi muuseumile haridusprogrammide koostamises. Ka praegu pakub Liivi muuseum kooligruppidele tunde erinevatel teemadel, kuid muuseumil puuduvad kirjalikult vormistatud ja kooliõpet arvestavad universaalsed kavad nende läbi viimiseks. Magistritöö käigus valmisid tunnikavad koos materjalidega nii põhikoolile kui ka gümnaasiumile haridusprogrammi „Juhan Liivi elu ja looming“ jaoks. See on muuseumi andmetel nende kõige tellitum haridusprogramm. Tunnikavad on koostatud nii, et arvesse on võetud Avita ja Koolibri kirjastuse kirjandusõpikute sisu ja püütud muuseumitunnid luua nii, et need täiendaksid koolis õpitut. Loomulikult võivad nendest tunnikavadest inspiratsiooni leida ka kirjandusõpetajad koolides, kuid terve programmi koolis kasutamine pole kahjuks hetkel võimalik tunnikavas kasutatud videote

tõttu, mis pole avalikud, vaid Liivi muuseumi valduses. Samuti puudub koolis võimalus jalutada ringi Liivi hoovis, et teha selles keskkonnas film.

Pärast seda magistritööd on muuseumil olemas üks väljatöötatud alternatiiv koos materjalidega oma kõige populaarsema haridusprogrammi jaoks, kuid tulevikus võiks tunnikavad saada endale iga haridusprogramm, mida muuseum pakub. Võimalik on tellida tunde, mis puudutavad otseselt Juhan Liivi, kuid on ka üldkultuurilisi programme meie esivanemate kommete, eluolu või keeleliste eripärade kohta. Nende koostamisel võiks taas abi pakkuda ülikooli lõpetavad tudengid. Liivi muuseumil tasub mõelda ka sellele, kas nende muuseumis ja haridusprogrammides võiks olla võimalus kasutada tahvelarvuteid. Praegu koostatud tunnikavades on eeldatud, et õpilased kasutavad enda nutiseadmeid, kuid kui muuseumil oleks olemas tahvelarvutid, oleks sellest palju abi kas või selles osas, et tahvelarvutitesse saaks juba enne tundi tõmmata vajalikud failid, tekstikatkendid või muud ülesanded.

Kasutatud kirjandus

Õpikud

Aruvee, Merilin 2012. Kirjanduse töövihik 8. klassile. Labürint II. Avita.

Aruvee, Merilin 2013. Kirjanduse töövihik 9. klassile. Labürint III. Avita.

Epner, Luule, Sirje Olesk, Kristi Metste 2005. Vanem eesti kirjandus. Koolibri.

Kalm, Anni, Kätlin Kaldmaa 2015. Ilmast ilma. 5. klassi kirjandusõpik. Koolibri.

Kalm, Anni, Kätlin Kaldmaa 2016. Ilmast ilma. 6. klassi kirjanduse õpik. Koolibri.

Kivisilla jt = Kivisilla, Veronika, Priit Ratassepp, Jürgen Rooste 2011. Kirjanduse õpik 7. klassile. Labürint I. Avita.

Kivisilla, Veronika, Priit Ratassepp, Jürgen Rooste 2012. Kirjanduse õpik 8. klassile. Labürint II. Avita.

Kruus, Priit 2011. Kahekõne 1. 7. klassi kirjandusõpik. Koolibri.

Kruus, Priit 2011. Kahekõne 1. 7. klassi kirjanduse töövihik. Koolibri.

Kruus, Priit 2012. Kahekõne 2. 8. klassi kirjandusõpik. Koolibri.

Kruus, Priit 2013. Kahekõne 3. 9. klassi kirjandusõpik. Koolibri.

Lainvoo, Meelis 2016. Kirjutatud maailmad. Gümnaasiumi kirjandusõpik. Koolibri.

Lunter, Alli 2014. Heraklesest „Nullpunktini“. Põhikooli kirjanduskonspektid. Koolibri.

Nootre, Sirje 2004. Kirjanduse kõnetus. Õpik gümnaasiumile. Avita.

Nootre, Sirje 2012. Kirjanduse kõnekus. Töövihik gümnaasiumile (GTR) I osa. Avita.

Rannaste, Kirsi, Katre Talviste 2016. Sõnakunsti jäljed. Kirjanduse õpik gümnaasiumile. 3. osa. Kursus „Kirjandusteose analüüs ja tõlgendamine“. Avita.

Ratassepp, Priit, Kirsi Rannaste, Karl Martin Sinijärv 2013. Kirjanduse õpik 9. klassile. Labürint III. Avita.

Süvalep, Ele, Epp Annus, Luule Epner 2006. 20. sajandi I poole eesti kirjandus. Koolibri.

Undo, Monika 2013. Müüdi anatoomia. Gümnaasiumi kirjanduse valikkursus. Koolibri.

Urmet, Jaak, Lauri Vanamölder 2012. Kirjanduse õpik 5. klassile. I osa. Avita.

Urmet, Jaak, Lauri Vanamölder 2012. Kirjanduse õpik 5. klassile. II osa. Avita.

Urmet, Jaak, Lauri Vanamölder 2013. Kirjanduse õpik 6. klassile. I osa. Avita.

Urmet, Jaak, Lauri Vanamölder 2013. Kirjanduse õpik 6. klassile. II osa. Avita.

Muud allikad

Falk, John Howard 2013. Understanding Museum Visitors' Motivations and Learning. – Museums. Social Learning Spaces and Knowledge Producing Processes. Ida Brændholt Lundgaard & Jacob Thorek Jensen.

https://slks.dk/fileadmin/user_upload/dokumenter/KS/institutioner/museer/Museumsdrift/museums.pdf vaadatud 12.09.2017

GRÕK= Gümnaasiumi riiklik õppekava. Ainevaldkond „Keel ja kirjandus“
https://www.riigiteataja.ee/aktiisa/1290/8201/4021/2m_lisa1.pdf# vaadatud 02.09.2017

Hooper-Greenhill, Eilean 2007. Museums and Education: purpose, pedagogy, performance. New York.

Kirs, Tanar 2015. Juhan Liivi käsitus luulekunstist. – Methis. Studia humaniora Estonica nr 16.

Kirs, Tanar 2016. Juhan Liivi kaanon. – Looming 2.

Liivi muuseumi kodulehekül. <http://muusa.ee/> vaadatud 02.10.2017

Lüsi jt 2015 = Lüsi, Anu, Anu Purre, Eva-Liisa Orula, Kaja Visnapuu, Keiu Telve, Liis Kibuspuu, Piret Sepp, Tõnu Pani, Vadim Syjatkovski, Virve Tuubel 2015. Sõnastaja.

http://www.muuseum.ee/uploads/files/Eesti_muuseumihariduse_sõnastik_2015.pdf

vaadatud 12.09.2017

Pilter, Lauri 2012. Stuck in the Funicular: the Deceptive Levity of Translating Poetic Stoppages of Imagery. *Interlitteraria*, 17.

PRÕK = Põhikooli riiklik õppekava. Ainevaldkond „Keel ja kirjandus“
<https://www.riigiteataja.ee/akt/1290/8201/4020/1m%20lisa1.pdf#>

vaadatud 02.09.2017

PRÕK 2011 = Põhikooli riiklik õppekava. Riigi teataja I, 1.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020> Vaadatud 12.09.2017

Põldmäe, Rudolf 1964. Juhan Liiv mõningate kirjanduslike vaidluste keerises. – *Looming* nr 4.

Talvet, Jüri 2012. Juhan Liivi luule. Monograafia. Tänapäev.

Talvet, Jüri 2013a. Rahutuse luuletaja Juhan Liiv. – Juhan Liiv. Lumi tuiskab, mina laulan. Valik luulet. Tänapäev.

Talvet, Jüri 2013b. Tuglase Liiv ehk meelehaige luuleime. – Kogutud teosed 12. Juhan Liiv. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.

Tuglas, Friedebert 1958. Juhan Liiv: Elu ja looming. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Tuglas, Friedebert 2013. Kogutud teosed 12. Juhan Liiv. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.

Tuubel, Virve 2010. Muuseumipedagoogika ja ajalooõpetus.
<https://oppekava.innove.ee/muuseumipedagoogika-ja-ajalooopetus-2/>

vaadatud 09.09.2017

Uusmaa, Sireli 2012. Muuseum kui formaalharidust toetav õppekeskkond. Magistritöö. Tallinna Ülikool.

Vinkel, Aarne 1956. Juhan Liivi elu ja looming. – Juhan Liiv, Teosed: Proosa. Luule. Koost A. Vinkel. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Vinkel, Aarne 1964. Juhan Liiv. Tallinn: Eesti riiklik kirjastus.

Vinkel, Aarne 1989. Koostamispõhimõtted. – Juhan Liiv, Sinuga ja sinuta. Tallinn: Eesti Raamat.

Vinkel, Aarne 2000. Juhan Liivi kirjad Liisa Goldingule. – Juhan Liiv. Mu kallis Liisi.
Koost A. Vinkel. Tartu: Ilmamaa.

Summary

Juhan Liiv is one of the most important figures in Estonian literature and therefore, his works are discussed in schools. Many interested parties have researched the writer's life and oeuvre, creating a situation where there is plenty of information about Liiv, but not all researchers emphasise the same events in his life and literary works. There are three important names among those who have researched Juhan Liiv: Friedebert Tuglas, who emphasises the tragic aspects when discussing the writer's life and oeuvre and according to whom, Liiv's best works were created after he developed schizophrenia; Aarne Vinkel, who claims Liiv's poetry was not poorer before his illness and who has tried to publish Liiv's poetry in the most original form possible, without making any changes; and Jüri Talvet, who says that the extraordinariness of Liiv's poetry is not related to his mental illness, but that it is his general personal philosophy regarding poetry and life that makes his works so special.

In this Master's thesis, the following research questions will be answered:

1. How is writer Juhan Liiv depicted in literature textbooks of basic schools and secondary schools created on the basis of the current curriculum?
2. How much do the seniors of Tartu Tamme Gymnasium know about the life and oeuvre of Juhan Liiv?
3. How could museum learning supplement learning about Juhan Liiv?

During the writing of this thesis, research was carried out on literature textbooks from publishing houses Avita and Koolibri that have been created on the basis of the curriculum. It was found that textbooks mainly focus on the myth created by Tuglas and present the main ideas of the monograph he created. The survey conducted among the seniors of Tartu Tamme Gymnasium revealed that students do not really know very much about Liiv. Almost all respondents knew that he was an Estonian writer and poet, but few could name specific details about his life or his works.

This thesis consists of an introduction, four chapters, and a summary. The first chapter describes the life and oeuvre of Juhan Liiv. The second chapter gives an overview of the general literary canon of Juhan Liiv, describes how Liiv is presented in literature textbooks, and presents results of the survey about Juhan Liiv conducted among the seniors of Tartu Tammekool. The third chapter introduces museum learning and the current situation of the educational programmes in the Liiv museum. The fourth chapter presents lesson outlines prepared by the author of the thesis, comments the course of the lesson, and justifies the aims of these tasks.

The practical value of this Master's thesis is in preparing educational programmes for the Liiv museum. The museum currently offers school groups lessons on different subjects, but they do not have universal lesson plans which are formalised in writing and considerate of learning in school to conduct these lessons. In the course of creating this Master's thesis, lesson plans were made for basic schools as well as for high schools to supplement the educational programme 'The life and works of Juhan Liiv'. According to the museum, this educational programme is the most popular. Of course, literature teachers in schools may also find inspiration from these lesson plans, but using the entire programme in schools is unfortunately not possible due to the videos used in the lesson plan, which are not public, but owned by the Liiv museum.

After this Master's thesis, the museum has lesson plans with materials for their most popular educational programme, but in the future, all educational programmes offered by the museum could have their own thought-out lesson plans. It is possible to order lessons directly discussing Juhan Liiv, but there are also general cultural programmes about the traditions, life, and linguistic specifics of our ancestors. Graduating university students could once again provide help in preparing such lesson plans. The Liiv museum should also consider creating the possibility of using tablet computers in the museum and their educational programmes. The prepared lesson plans assume that students use their own smart devices, but if the museum had tablets, it would be a big help – for example, the necessary files, text excerpts, or other tasks could be downloaded to the tablets before the lesson.

Lisa 1. Tööleht gümnaasiumile

- 1. Loe läbi Jüri Kolgi luuletus „arno apooria“ ja märgi luuletuses kohad, kus võib paralleele tuua Juhan Liiviga. Milles need sarnasused seisnevad?**

arno apooria

arno
vaene arno
ta ei jõua kunagi aegruumis
sellesse punkti
kus tunnid alles algavad

närviliselt jookseb ta
palituhõlmad eest lahti
selg higine
palavikuliselt otsib teed
läbi vana paju võra

aga kell juba heliseb
kukk juba kireb
kägu muneb
arnole taskusse
pisikese kellamehe

arno
vaene arno
nad toovad esimese tunni varasemaks
nad saadavad talle raskeid
unenägusid
liisunud vatitekk
rõhub ta luidrat kogu

arno
vaene arno
selg higine
paanika kisub kõhtu kokku

tunnid on juba alanud
viimnepäev on koitnud
parimad pingid on juba võetud
teele on imelikuga kabeliaias

2. Loe läbi Juhan Liivi luuletus „Sa tulid“ ja kuula kaht selle luuletuse järgi tehtud laulu. Pane kirja, milliseid mõtteid ja tundeid need laulud sinus tekitavad. Mis nendes on erinevat? Mis nendes on sarnast?

Sa tulid

1.

Sa tulid tuppa, ja valgust
ja selgust sai tuba täis.
Su üle oli kui päike,
kui päike kiiresid täis.

Sa tulid tuppa, ja valgust
ja selgust sai tuba täis.
Su üle heljus kui muusik',
su komme — valgust täis.

2.

Sa tulid nagu päikene,
kui hommik tulid sa.
Sa tulid nagu päikene,
ja ilm lõi särama.

Sa tulid nagu päikene
ja paistsid südame —
ja kadusid kui päikene
öö musta hõlmasse.

	Karmen Rõivassepp „Sa tulid“	Väntorel „Sa tulid tuppa“
Mõtted ja tunded, mis tekkisid laulu kuulates		
Mis oli lauludes sarnast?		
Mis oli lauludes erinevat?		

3. Loe läbi katkend Friedebert Tuglase koostatud Juhan Liivi monograafiast, mis räägib ajast, mil Liiv hakkas kirjutama jutustust „Vari“.

- a) Märki üles kõik faktid, mis katkendis esitatakse.**
- b) Jooni alla need kohad, kus fakt ja Tuglase enda fiktsioon põimuvad.**
- c) Missuguse kujutluspildi loob Tuglas Liivist selle katkendi põhjal?**

„Kõigepealt oli Liivi meeleolu juba eeskätt ärevalt pingul, mõtted ja tahe rohkem keskendatud kui kunagi varem. Ta oli täiesti teadlik, et astub nüüd oma elu otsustava sammu! Ta püüdis eralduda kõigist segavaist mõjudest, mattudes üksindusse. Kui ta veel kohtaski endisi seltsimehi, siis keerlesid ta kõnelused nendegagi ainult ta lemmikaine – „Varju“ – ümber. Kui tema mõttemaailma veel teisi aineid tungis, siis miski võõra, ebaloomuliku ja unenäolisena, nagu võib tihti märgata loovate isikute juures eriti intensiivsel mõttekeskendusel. Sellisel ajal jääb hoolitsemine välise elu eest lohakusse, tervislikud nõuded kõrvale, isegi keha korrapärane toitmine paistab asjatu ajaraaisuna. Ka Liivi juures mängisid viimased asjaolud tähtsat osa. Nagu mäletame, loobus ta varsti Grenzsteini juures lõunal käimisest ja hakkas elama ainult külma toiduga. Sellises meeleolus tähendas see aga kindlat alatoitmist, küll mitte otsese rahapuuduse, vaid erilise hajameelsuse ja hoolimatuse pärast. Kui Liivi-taoline nikotini isegi suitsetamiseks mahti ei leidnud, seda vähem siis veel enesele toiduvalmistamiseks ja söömiseks kindlal ajal või korralikuks puhkamiseks või magamiseks. Kogu „Varju“ kirjutamise aeg näib mööduvat otsekui unes, mingi sööstina, enese kehalise ja vaimse põletamisena. Arvestades jutustuse pikkust ja kirjutamisaja lühidust võime oletada, et Liiv nüüd päevas vähemalt kolm või neli korda rohkem kirjutas kui lehe toimetuses kõige kibedamalgi ajal. Kuid kõne polegi mitte ainult töö paljusest, vaid just laadist. Ei tule nimelt unustada, et kirjanduslik looming on asjaomasele enesele harilikult ikka mingi kannatusprotsess, askeetlik enesesalgamine ja teiste ahastustele kaasa elamine. See äärmine mõtte- ja tundepeinge kestis Liivil küll ainult pisut üle nädala, kuid tema organism oli sellekski liiga nõrk. Juba selle nädala kestel pani ta ise jälle tähele „et kõik korras ei olnud“, kuid need tähelepanekud ulatusid temani ses meeleolus nagu läbi une. Tema kurnatud keha ja vankuvat vaimset tasakaalu pidas üleval üks kindel mõtteniit. Kuid ühes selles lõpule jõudmisega kadus ka see koospidav jõud, ja kõrvalisedki märkasid, et Liiv oli – vaimuhaige.“ (Tuglas, Friedebert 2013. Kogutud teosed 12. Juhan Liiv. Lk 235-236)

- 4. Loe läbi Mari Vallisoo luuletus, mille eest ta sai aastal 1995 Juhan Liivi luuleauhinna. Uuri luuletust, süvene sellesse ja arutle seejärel paarilisega, mis võis olla põhjus, miks see luuletus valiti luuleauhinna võitjaks.**

Tarkust armastanud, aga liiga.

Läinud jalgsi

mitte Rooma, mitte Riiga.

Tundnud teid ja teede tuhat ohtu,

vareme- ja vereurmarohtu.

Ometi ka orjavitsa.

Kus ta

valgeis sukis läbi ilma musta

komberdab, kus tuhm ja saast.

Mis tal arus!

Laulud isamaast.

Tulgu meile! Meil on pidu tants,

meil on kalevite kallimad.

Ei, tal mujale on asja.

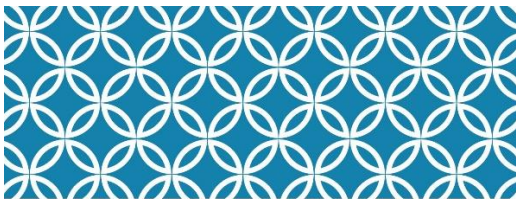
Kes ta?

Otsib vett, et musti sukki pesta.

Selget pühaveega allikat.

- 5. Kirjuta siia ühe Liivi luuletuse järgi enda versioon.**

Lisa 2. Liivist inspireeritud luuletusi

LIIVIST INSPIREERITUD LUULETUSI

JUHAN LIIV

Ärge küsige mult luuletusi,
ärge küsige mult midagi:
hoidke oma arutuse-mesi,
hoidke oma kiitus tagasi.

Andke vaesel' eksijale varju,
andke andeks nõdrameelsele,
kellel paremat ei olnud teha -
vaeva teistel', häbi endale.

MART JUUR

Ärge laikige mu postitusi,
ärge sheerige midagi:
hoidke oma eventite-mesi,
võtke sõbrakutsed tagasi.

Jätke mängurakendused varju,
andke andeks nõdrameelsele,
kellel paremat ei olnud teha —
vaeva teistel', häbi endale.

JUHAN LIIV

Must lagi on meie toal,
on must ja suitsuga,
sääl ämblikuvõrku, sääl nõge,
on ritsikaid, prussakaid ka.

Mis tema kõik kuulnud, näinud,
ei suuda ütelda, -
kuis valu viskab varju,
kuis muudab näo ta!

Näind palju pisaraid, nuttu,
ja palju riidu ka,
nii palju, palju valu, -
oh issand, halasta!

Must lagi on meie toal
ja meie ajal ka:
ta nagu ahelais väänleb,
kui tema saaks kõnelda!

AAPO ILVES

must lagi
on minu toal
must lagi
must lagi
on tal
must lagi
on minu toal
sest ma elan
tiibklaveri all

JUHAN LIIV

Ma lillesideme võtaks -
sind köidaks sellega,
sind köidaks sellega ühte,
oh õnnetu Eestimaa!

Ma taevasina võtaks,
võtaks päikese särava,
võtaks eha, võtaks koidu –
sind köidaks sellega.

Ja armastuse ma võtaks,
võtaks truuduse, aususe ka,
ja köidaks sellega ühte
sind, kallid kodumaa.

Ja veresideme võtaks,
võtaks venna südame ma -
ja köidaks sellega ühte
sind, õnnetu Eestimaa!

OLAVI RUITLANE

Ma Sille sideme võtaks
Ja Pille sideme ka
Sind köidaks nendega ühte
oh, õnnetu Eestimaa

Ma Juhani karvase sääre
seoks Andrese jalaga
Ja lõhe kõhuääre
seoks katuse talaga

Ma liha toitlase võtaks
ja söödaksin kiiviga
Ja tekkinud kõhutuule
seoks torusiiliga

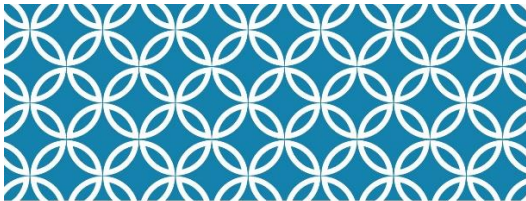
Ma Juhani karvase sääre
ja Pille sideme ka
ja lõhe kõhuääre
oh, õnnetu Eestimaa

ÜLESANNE

Ava oma telefonis PDF „Sinuga ja sinuta“ luulekogust ja tutvu sealsete luuletustega.

Vali üks luuletus ja kirjuta sellest inspireeritult uus luuletus.

Lisa 3. Juhan Liivi kordamine

KORDAMINE | Liivi museum

MIS OLI JUHAN LIIVI EESNIMI SÜNDIDES?

Johannes

KES JUHAN LIIVI VENDEDEST SAI SAMUTI
LUULETAJAKS?

Jakob Liiv

MIS KOOLIDES JUHAN ON ÕPPINUD?

Naelavere külakool
Kodavere kihelkonnakool
Hugo Treffneri gümnaasium

MILLISTES AJALEHTEDES ON JUHAN LIIV
TÖÖTANUD?

Virulane
Sakala
Olevik

KES OLI JUHANI ARMASTATU?

Liisa Marie Golding

MIS NIME KANDIS NOORTEST KULTUURIHUVILISTEST KOOSNEV RÜHMITUS, MILLE LIIKMED AITASID LIIVI TEMA RASKETEL AEGADEL?

Noor-Eesti

MIS LUULEKOGU, MILLE KOOSTAS JUHAN LIIV ISE, ILMUS TEMA ELUAJAL?

Liivilt pole ilmunud ühtegi tema enda koostatud luuleraamatut.

MIS LUULETUS ON KIRJUTATUD LIIVI HAUASAMBALE ALATSKIVI SURNUIAS?

„Kui tume veel kauaks ka sinu maa“

TALLINNA KIRJANIKE MAJAS ON MUSTA LAEGA SAAL. MILLEST ON SEE INSPIREERITUD?

Liivi luuletusest „Must lagi on meie toal“

MIS KOOL KANNAB JUHAN LIIVI NIME?

Juhan Liivi nimeline Alatskivi keskkool

MIS ON AUHINNAKS JUHAN LIIVI LUULEAUHINNA LAUREAADILE?

Karjasemärss

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Birgit Kerb (sünnikuupäev 01.01.1993)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud magistritöö „Haridusprogrammid Juhan Liivi elu ja loomingu käsitlemiseks“, mille juhendajad on Tanar Kirs ja Maigi Vija.
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 04.12.2017